

Казаков Михаил

Тысяча Богатырей

Мартосавдант 1943

КАЗАКОВ МИКЛАЙ

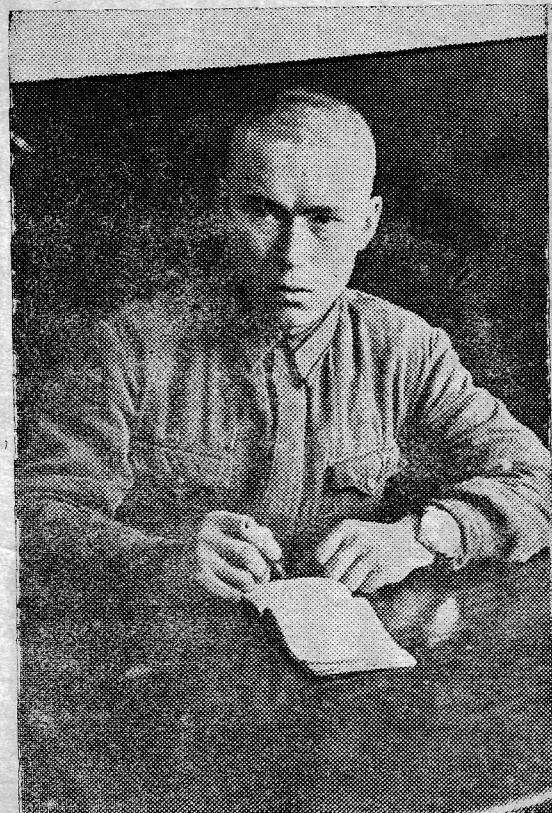
ТУЛ КОКЛАШТЕ

ПОЧЕЛАМУТ-ШАМЫЧ

А. И. КАЗАКОВ
А. И. КАЗАКОВ
ири (А. И. КАЗАКОВ)
ири (А. И. КАЗАКОВ)
ири (А. И. КАЗАКОВ)
ири (А. И. КАЗАКОВ)

МАРГОСИЭДАТ 1943
ЙОШКАР-ОЛА

Мурзаказаков
Николай Иванович
1980г.

Николай Иванович Казаков

ВҮРАН ФАШИЗМЫМ ПЫТАРАШ!

Шүмна йўла, шолеш аяр гай шыде дене,
Кынелын рўж нўлталтын йырым-ваш
Кокшўдо миллион совет айдеме—
Вўран фашизмым пытараш!

Айдеме тўс гыч лекше Гитлер, пелеголшо,
Шонен элнам тошкаш да грабитлаш.
Тўня ўмбачын тудын лўмжё йомжо!—
Вўран фашизмым пытараш!

Чылан, чылан шогалза эрык мланде
верчын!
Винтовкым нал, походыш лек, йолташ!
Керек мландеш, керак южеш, кеч йўдын-
кечын—
Вўран фашизмым пытараш!

Мемнан паша—тўнялан эрык кондымаште,
Шемерлан кўлшё илышим ышташ.
Кынелза чех, болгар, француз йолташ-
влак,
Вўран фашизмым пытараш!

Приказым Родина пуэн: шакал кашакым
Рашкалтыш гай удар ден кўдырташ.
Урод падраш огеш код нигушакын!
Вўран фашизмым пытараш!

Ме каена тошкен тушманын капым,
Шем курныж дечын калык·влакым
утарашиб
Ме лектына! Ме ўжына орланыше
Европым
Вўран фашизмым пытарап!

1941 ий, июль.
Йошкар Армий гыч.

КЛЯТВА

Шукертсек палыме спокойный йўк
Адак шарла эл мучко йонгатан.
Колеш окопысо суровый фронтовик,
Колеш колхозник, да пашазе таң...

Шарнаш тўнгалит тидым кеч кунам:
Кузе ноябрьский шучката кастен,
Сенген войнан мучащыме йўклам,
Куатым пушо вождын йўк шоктен.

Лўдмаш уке тушманын вийже деч,
Кугу ўшан шўм·чонышто йўла.
Да Сталин танын ойжылан вашеш
Шарла куатле клятвына.

Ойла литејщик:—Шолын лекше стальым
Тушман ўмбак опталын когартем.

Тыге кўшта мланна великий Сталин,
Тыге ме ойжым толына шуктен.

Да площадь·шамыч товатлат тыге:
— Тиин орда огеш кай ўмбачна.
А толыт гын, ораде вўйыштге
Порволена да рокыш уренап!

Шукертсе пырдыж, канонадым колын,
Тыге ойлен пошкудо пырдыжлан:
— Каласе, неужели нуно толыт,
Илаш тўнгалит калык ўмбалан?

Тыге вашештыш весе: Нигунам!
Каргалтише варварлан огеш верешт
Вет кайдарашиб столица оланам.
А толытак гын, кермычын пудешт,
Нымыртена фашистын шем конграм!

— Туге·туге, манеш окон ўмбалине
Ўягше пулеметчик йолташна.
Москам саклаш мланна пиал логалын,
Ме тудым честь ден шуктена.—

Бандит огеш тошкад Москван асфальтым—
Лулеге кидшым йёршын пўчкына.
Эл мучко Сталинын шомак йонгатле,
Тудлан вашештыш миллионный клятвына.

ЧАЛ ЎПАН РВЕЗЕ

(Күчкыны)

Шукертсек палыме спокойный йўқ
Адак шарла эл мучко йонгатан.
Колеш окопысо суровый фронтовик,
Колеш колхозник, да пашазе тан...

Москва.
1941 ий, ноябрь.

ВУЧЫМО ШОМАК

Каласыш диктор йывиртен-ласкан:
„Каят касвельшке мемнан войска,
Сенген захватчик-влакын оброным,
Утарышт Н олам да Н районым“.
Кунаре вучымо родной шомак!
Моткочак шерге тудо мылания;
Ўшаным пүыш нелә годымат
Да ончык ўё ѿынне кечынат.

Эше перна пеш шуко кредалаш,
Вўр деч посна огеш тол сенгимаш.
Но ўшумыштö кугу ўшан йўла,
Ме вучена, ме ужына чылан,
Кунам адак вет диктор каласа,
Эше чот куанен, Эше ласкан:
„Совет мландеш иктат ыш код тушман,
Лавра деч эриныш калык курымлан!“

1941 ий

Шўмбел таг, ужат гын корнышто
Чал вуян боецым тый,
Пагален копажым кормышто,
Нал упшетым, танже лий.
Ошемалын ўмыр мучкылан
Шкенжын кечвал рўдеш..
Шўымм кочшо нелә щучкылык
Тудын дек пернаш лўдеш.
Шольым тыйын кушмо жапыште
Тудо тулышто илен.
Сар ойлен:—Вует тышан пыште—
Тудо маъни: „Мый каем!“
Кучедалын пургыш йўдышто
Коцдегеч да малыде,
Капым утыктарыше вўдышто
Киен вуйым нўлтаде.
Тудо стойкий лийын фронтышто,
Тудо—мужествын пример.
Эрыкым кредалын кондышо
Тудо—каждын сылнне эр.
Шўмбел таг, ужат гын корнышто
Чал вуян боецым тый,
Пагален копажым кормышто,
Нал упшетым, танже лий.
1943 ий.

ОНЧЫК, ОНЧЫК!

Вот түнгали тиде тале наступлений,
Кунар тудым, чон йўлалын вучышна!
Нимо нелә, нимогане укреплений
Ок шогалте мемнан ончык каймынам.

Пўйым пурын, вўр йоген, касвел
Йўмаке
Чакна немыч ормыж вуйжым йомдарен.
Ончык, ончык! Сталинградын герой-
влякишт,
Сай тўнгатлышим умбаке шайдарен!

Таче тыште, эрла тушто обороным
Йошкар Армий кўрышт, пўчкин, шалатен,
Кыра тушто, кушто немыч огеш шоно,
Уло калықын чытамсыр вийже ден.

Кышыл наре кўрлыт гадын танк, орудий,
Кутко наре кишке тукым кавара.
Шочмо эл гыч кечывалым але йўдым
Үштына ме тидейғыжге лаврам.

Дон ўмбалне ок шыплане канонада,
Пўтынъ мланым сўмыршашла мўғыра,
Ржев воктене тидым колын тарвана да
Йошкар Армий угыч бойышко пура.

Тендан чапым кў примерлан оғеш кондо,
Тендан ужын ок куане кён гын чон?
Кумыл нўлтын онча калық, онча Лондон,
Восхищатлыш океан гоч Вашингтон.

Тыланда ме миллионло шўмна дene
У куатым шўлена кредал сенгаш.
Шуйно ончык, шуйно келгыш
наступлений!
Вашке шужо немыч капырлан мучаш.

Урмыж-урмыж айда куржыт кас йўмаке,
Мемнан кид гыч оғыт утло нигушак.
Поктена да перена ме тугеракын,—
Огеш код вет нунын ночко олмыштат.

Шуйно ончык, шуйно келгыш
наступлений,
Йот элла гыч толшо-влакым пытарен!
Мемнан деке тўжем дene лектыт пленыш,
Уш гыч кайше вольык семын чытырен.

Но тушманын вийже але пытен оғыл,
Тудо але ырлен-шидын пижеда.
Патыр армий, ударетым шарен шого,
Кыре гадым кажне ошқылмо еда.

Тул авалтыш Дон ўмбалым, Ржев
районым.

Тудо кажным у ўшан дёне нолта.
Таче тыште, эрла тушто обороным
Күрышт-пүчкын, Йошкар Армий ошкеда.

Ноябрь, 1942 ий.

ШОЧМО-КУШМО МЛАНДЕ

Лавран вынем гыч янлык нушкын лектын,
Озаланаш пуринеже эрыкан пакчаш.
О шочмо-кушмо мланде! Волгыдо
чапетым
Шкенан вий дene лектына me арадаш.

Тугай саскам түзатышна совет
пакчаште,
Могайым ожно кертын отыл
шоочыктен,
Да рвезылык волгалте тыйын
ончалмаште!
Шукертсе чуриетым вашталтен.

Шыдешт йүлөн, тушман тылат
кержалтын,
Но тый тунемын отыл кумалаш пийлан.
Садлаан, садлан, ожсек кө ўмбакет
тошканын,
Шалатыше удар перине тудлан.

Жаплан гына шогалын ўмбакет
шем банда,
Жаплан гына озалана бандит.
Тарватенат чыла шочшетым, эрык
мланде,
Тушман ўмбак нöлтальтын күртнё
кид.

О шочмо-кушмо мландына! Мүкш иге
семын
Шоғалынна ме Сталин деке чумырғен,
Туге ме перена тушманым, шыде темын,
Возещ аяр көнграже нымырғен.

1941 ий июнь.
Владимир.

ЧАКНАШ НИГУШКО!

Тый илынет кугу түнште,
Куатле патыр-влак коклаште,
Пеледше манын кажне ял,
Тыршет вий патыр кредалмаште.
Тугеже уло шыде дене, тан,
Логар гыч пирым кормыштал!

Шонет гын тый: вўран тушман
Тетла копажым ынже шую,—
Шалате тудын оршо вуйым!—
Йёршеш кодде гадлам пуштман.

Ужат, йолташ, палет, йолташ
Мланна чакнаш тетла нугушко.
Шенгелнына волгалтын күшкүт
Түжем дene йоча·падраш.
Нимо титакдыме ньоган
Колат мо йынысыме йүкшим?
Ала ужат тый шинча вўдшим?
Изи чурийже гоч йога...
Туге ынже лий ман шонет гын,
Ушанле пулеметчик тан,
Моштен, тазан темдал гашетким,
Тўред, енг нелше сотанам!

Шенгелнына мемнан ешна—
Чолга тағна, пеледше ўдыр.
Ончен күштен тыматлын тудым,
Советский калык күгешна.
Ала тый ныжылге саскам
Рўмбалге йўдышто ужат,—
Тунар шыма, тынар ласка,
От мондо, витне, нигушак?
Тушманлан тудо ынже перне,
Тек иғылт оқ керт шем палач,—
Тыге шонет гын, пуро первый
Мотор танет верч крепдалаш.

Шенгелнына колхоз ден пого:
Пўжвўдеш нўлтимё ола...
Чыла ты верч арсланла шого,

Пусть капыштет вўрет йўла.
Шонет тый: суртыш ынже пуро
Чоя, апраныдыме вор.
Туге, позидийиш содор!
Снаряд дene тушманым уро!

Шонет илаш тый эрый дene,
Пуэн виетым калыклан...
Ала от шарне Днепр воктene
Йўлалтиме шўчан яллам?
Ала от шиж, виля ўпш дene
Толеш касвел мардеж темалт?

Йўратыме родной шке мландым
Чонна пытен, кугу ўшанлын,
Кугезе·шамыч семынак,
Пагалена да ончена.
Вўр дene нўрышо пасум,
Снаряд шўткалме шурно вечым
Шарнет дыр, летчик?..
Тиде верчын
Тугеже эшаат кугун,
Коштан виян шолем гаяк,
Йоктаре пульым гад ўмбак!

Тый илынет кумда элнаште,
Шке калыкетым нўлтынет.
Ит мондо: писе штык мучаште,
Туран логалше бомбылаште—

Чыл авиет, пиаллыкет!
Пушташ! Пушташ!—Тыгай гына
Фашист кашак дene ойна!

Чакнаш нигушко! Кажне аршын
Илен тунемме мландаина.
Пашаш пўжалтше калыкна
Вучат мемнам, вучат утаршым.

Йолташ боец, шарнет присягым?
Мемнан ўмбяк тўня онча,
Мемнан деч подвигим вуча.
А лўдын, мёнгто куржына гын,
Тунам чылан мемнам каргат:
Карга ватет, карга йочат,
Карга шудалын уныкат.

Колаш, илаш! Чакнаш нигушко!
Шогал, крепдалын сенгымеш.
Пытаре гадым, кўрышт, пуштын,
Тўняште икте коддымеш.

Йолташ, колат мо, рвезе капым
Эл верчын пыштише таңна
Ойла тыге:—Ме нигушакын
Тушман деч куржын оғынал.
Тият лўметым ит шўктаре,
Ит намысле мемнан чапнам!
Чаманыде шкеак пытаре,

Коё чытыде войнан ударым,
Шке йырынчык вилям утарыл,
Ораде шорыкла чакна.

Шўмна тич темын кочо ойго,
Ойла шўмнаже—вўрлан вўр!
Родной мланает верч чот тый шого,
Пытарже опкыним тул йўр!

Фашист—чылт темдыме шакал.
Тудлан ок сите—вўр шагал,
Айдеме-влакым илшиyneк
Руа, карга да мыскыла..
Ок шиж мо самырык шўмет,
Могане шыде тул йўла!
Шўмет шекшанын оваралтше!
Вурс керде кидыштет волгалтше!
Логар гыч немецым тошкал!
Тўня гыч йомжо вўр шакал!

1942 ий, сентябрь. Н-ский часть.

ШОЯ! ШОЯ!

Шоя! Шоя! Руш калык нигунам
Ок шич кумал, чаманымашым йодын.
Эн лўдыкшо, эн шучко пагит годым
Сеналтдыме шеренгыш погына.

Шинчалан койдымо куат лектеш
Йоратыме шке эрык мланде дечын

И шалата тушманым вуй покшечын,
Чыла куатым чумырен иктеш.

Тыге улмаш мемнан акрет годсек,
Тыге салдакым туныктен Суворов.
Тыге ойла кугу родной историй,
Ваш намиен кугезе-шамыч дек.

Тек тёрштылжё фашист-орангутанг,
Историй картым унчыли нёлталаын.
Ок чытырне мемнан советский
калык,
Виян шўмна шалатыше мутан.

Мынтар пачаш кыреныт немчурام.
Но тудын вуйжо пёрдшё шорык гае.
Снаряд волна, тый вуйжыгэ наңгае!
Когарте ялт заразный нымырам!

Үпшан виляла южым йырныктен,
Түния ўмбалне пусть фашист огеш
кий.

Садлан ме тудым, лўмжё
коддымешке,
Кошартена! Шалатена, тошкен!

Шоя! Шоя! Руш калык нигунам
Ок лий германец-влакын тарзе-кулышт,
Садлан ме пурена чытамсыр тулыш,
Садлан стальной стенала шогена.
1942 ий, сентябрь.

КОК ОЛА

Орудий йўк дene пёрт-шамыч чытырат.
Рўмбалге нелэ йўдым шўткала
прожектор.

Кумда Нева ўмбалне, патыр семын
лектиын,

Шога лўнгатдыме гранитный
Ленинград.

Шога ола, кён чапше курымлаш мия
Тул шикш кокла гыч шўдырла
яндарын,
Кён чоткыдо шалатыше ударым
Вўрвузык немчура ок мондо нимаят.

Блокадын шучко кид логарым кормышта,
Шужен врема кержалтын Ленинградыш.
Но калык нимо деч коч эрыкым йоратыш.
Садлан огеш камбоч оргажле корныштат.

Уке, уке! Тыгане чапым ик олат
Тынаре вий пыштен, кредалын
налын оғыл.

Мемнан кугу онар, эшче куатлын
шого,
Түняште чыланат чапетым пагалат.

Шога сенгалтдыме гранитный Ленинград.

Шуйналтше фронт ўмбач онча кечвал
йўмаке.

Ужеш чакналтдыме гвардеец-влакым,
Ужеш, кыра тушманин броным
Сталинград.

— Родной йолташ, колатмо
күртнё шомакем?
Шогал бандит вашеш чиен стальной
вургемим.
Герой-влакнам кынелте куткыж
семин.
Чактаре гадым. Ўшанем тылат,
шүмем.—

Конда мардеж, юалге юж ден мўғырен,
Тул кўдырчо йўкан товаттыме шомакым.
— Мый кынелтем чыла Юл вўдым гад
йўмаке,
Тулан ошма дене лулегыжым урем!

Уке, огеш қамбоч мемнан Йошкар
Верден.
Тышакын пудырга тупрўдыхё
тушманын.
Шижам оетым, Тыршена, тангем,
ўшане...—
Орудий йўқ изишлинат огеш
тыплане,

Снаряд почеш снаряд позиций гоч
эртен.

Тыге кас перекличким әртарат вашла
Тушманин онғым лаштыртен тошкалше,
Вождь-влакын лўмыштым мондалтдымын
нумалше
Кок крепость, кок изак-шоляк, кок ола.
1942, сентябрь.

ЎШАНЛЫН КУЧЕНА!

Луман гынат окопышто
Приказым вучена.
Иктат винтовкым ок пыште,
Ўшанлын кучена.

Вашке, вашке атакышке!
Шўмна тазан йўла.
Фашизмын ирод-влакыштым
Куклен лукташ чыла.

Лўнгальтдыме шеренгыште
Иза ден шольо-влак.
Кё пирыла пурен тышке,
Кола вет пирылак.

Пусть ик жаплан моктаниже
Фашистский пийора.

Пуштедымыже, йўлалтымыже
Огеш код так, яра.

Нўлталтын шыде калыште,
Сенгаш ўжеш чонна.
Луман гынат окопышто
Приказым вучена.

Кандалге йўштö—шарме гай,
Мардеж мемнам рўза.
Но патыр элын армийлан
Огеш чуч нигуэат:

Изи годсекак пальме,
Йёратыме врема...
Винтовкым кормышталын ме
Сенгашлан пурена.

Чыла чаракым кўрыштын,
Лўддегеч адакат,
Чаманыдегеч вўрыштым,
Герой-влакна каят.

Мланна куатым пуышо—
Вождь Сталин—кечына..
Луман гынат оружийм
Ўшанлын кучена!

КОННОГВАРДЕЦ-ВЛАКЫН МУРЫШТ

Ончык, кавалерия,
Сенгиме атакышке!
Вуй покшечин перея
Гадын пий кашакыштым.

Эрык конногвардийн
Муро йўкшö йонгыдо,
Вий—шотлен пытардыме,
Лўмжö-чапше волгыдо.

Генерал Доваторын,
Генерал Беловын,
Патыр дечат патырын
Конник-влакыштолыт.

Каена ме лумышто,
Йўштö деч она чакне,
Икте велэ шўмыштö:
Ончык, эре ончыко!

Бот тыгане калыкын
Миллионло эргыже.
Эрыкан сандалыкын—
Шыде писе кердыже.

Шарныже мемнан вийым
Гитлерын грабъ-армийже.

Шарныже Моско вийым,
Ленинградым шарныже.

Вет күзө Ростов гычын
Үштылмыла куржыныт—
Нимо дене от кучо;
Уждымыштым ужыныт.

Кырена ме гадиним:
— Кё ўжын тендам тышке?—
Үштына йэжга дене!
Урена шем мланышке!

ВОРОШИЛОВ, САРЫШКЕ НАНГАЙ

Шарнена ме: колышаш гай шучкын
Лўдиктен тушманым тиде лўм.
Лай мардеж наангайыш мланде мучко
Тул гай лўмым: Ворошилов Клим.

Таче угычын увер нумалын,
Москва вечын чонгешта мардеж:
Сталинский путевым кидыш налын,
Ворошилов фронтышко толеш.

Таклан оғыл мурынам нўлталын,
Кайышна әре ик еш гаяк:
•Кунам мемнам колта гын сарыш Сталин,
Да первой маршал бойыш наангай».

Сар врема мемнан дек угыч толын.
Кажнын пылышыше ойла мердеж:
Сталинский путевым кидыш налын,
Ворошилов фронтышко толеш.

Колыштса чылан те, воин-шамыч,
Кум пачаш куатым ешарен,
Кырена ме йырынчык тушманым
Клим йолташын тўлжо ден ырен.

Тудын чапше корным волгалтарже,
Знамя семын йўлжо—курымаш.
Йораталме армийж дене маршал
Лектын нелэ сарыште сенгаш.

Тый наангай, калык полководец,
Миллион шочшетым ожыла,
Керек күшко, кеч эрден, кеч водын
Тый денет ме сенгена чыла.

Чал ўп пырче вуйжымат леведын,
Кодшо бой шарналтыт тачсе гай.
Шуктенна ме кеч магай оетым,
Ворошилов, сарышке наангай!

Июль 1941 ий.

АНДРЕЙ ВЕРШИНИН

Тыланет, герой айдеме,
Кучыктем мотор стихемым—

Шкемин скромный пёлекем.
Саламла, йолташ Вершинин,
Тыйым таче уло шүмын
Шочмо-кушмо калыкем.

* *

Тымык эр. Шокта: „Тревога!“
Тый юватылын от шого:
Сокол семын кенета
Истребитель күшкө, күшкө,
Нёлтаптеш, мадежым пүчкүн,
Пыл кокла гыч чонгешта.
Летчик пентыдын ончале,
И ужеш ола ўмбалне
Шакше ўждымо унам:
Бомбовоз шүшкан варашла,
„Костенечым“ кудалташлан
Пёрдян, верим шеклана.

— Савырнет олам шүгарыш,
Калыкнам кыралтше тарзыш,
Тый, фашистский керемет!
Нал пёлекым, ситмыж пире! —
Лейтенант колта тул йўрым.
Кыре, летчик, талын кыре,
Яра ок код кырымет!

Вуй гыч лўймө кишке гане,
Шыдыж ден фашист виянгэ,

24

Шижын колышаш времам.
Улык... күшкө... лыйык-лайык...
Утынеже... но от кас
Мемнан кид гычын арам!

Тул авалтыш бомбовозым,
Тайнышт мландышке камбозо
Калык кочшо саранча...
Лейтенант герой Вершинин,
Виктарен ўшан машиным,
Элын мландыжым онча.

Ончалеш пасум, шурнаңшым,
У заводым, күш нёлтаптышм —
Тиде чылаажат шкенан.
Нигунам ме Гитлер кидыш
Оғына пу мландым, тидым,
Оғына пу калыкнам.

Чонгештен да шарналталын,
Шернур денсө мариј ялым,
Рвезе жап эртэн тушак.

— Ит коляне, мариј калык,
Эргыч кормыштен штурвалым,
Огеш чакне нигушак!

Июль 1941 ий.

* *

Шүшкан томна ден Гитлер улыт икте:
Тидат, тудат кечвал дечын лўдеш,

25

Тидат, тудат эн йырынчык пашажым
Бишта чоюн, йымен пичпич йүдеш.

Шем курныж дене Гитлер улый икте:
Тидат, тудат виля ден мүшкүржым тема,
Тидат, тудат уш деч посна кодмеке
Вүр дечын молым ок уж нимомат.

Шем курныж ден шишкан томна кашакым
Ме волтена лүен, ме пуштына.
А Гитлерым—фашизмым курымешлан
Түня гыч ўштын шуэнә.

20 июль 1941 ий.

БЕРЛИН ЎМБАКЕ.

Мүгырен вуй ўмбачын,
Касвелышке таче
Кайык-влак тарванат почела.
Күдүрчан-шолем йўрүм
Сенген, каят кўрышт,
Костенечым кондат тушманлан.

Чоңешта совет летчик,
Гвардеец Молодчий,
Ик оян, ик шўман экипаж...
Йўд мардеж оршо гане,
Изишат ок шыплане,
Лум йўршан йўр пернедыш окнаш.

Кодо фронт йолғымамдыл,
Тыште калыкын мланде,
Тыште ме илынша веселан.
Йынгыса ынде калык,
Дикарь кидыш логалын,
Катыш киндым кычал йёслана...

...Ўлно-шакше Германий,
Ўлно-мланде тушманын,
Тўяя каргыме тукым йымен.
Тиде мыскылтыш тукым
Шучко модышым луктын.
Тыште-пире кашакын вынем.

Йўшто вўд велме гане
Рвезе могыр сўсаныш.
Ўлык шыдын онча капитан.
Вот Берлин. Шем оралте.
Ик тулат ок пырткалте.
Бомба люк вишкодалте кумдан.

Совет калыкын ўёö
Вола кас южым пўчкин,
Бомба-шамыч мемнан пёлекна.
Тул возакым нўлталын,
Квартал-шамыч волгаатыт,
Йўла шучко Берлин, кожгана.

Тый йўалалте Берлиним,
Тый кожгате Берлиним,

Бомбо дене ращкалтэ, йолташ.
Тиде орышо-влакын
Планышт лектын тышакын,
Йомжо йоршын каргалтше пыжаш.

Иктын-коктын тарваныл,
Зенитка тушманин
Тул свинецым пүргат, шүведен.

Но куатле Молодчий
Луман пылла гочын
Арам оғыл тендан дек тыршен.

И пытартыш времаште,
Берлин дек ончал аште,
Летчик ужо кугу тул орам.
Йұлыза, пире-шамыч!
Колыза, пире-шамыч!
Совет калық тендам пытара.

Еңым кочкын тунемше,
Калық вүр дене темше,
Тый улат немыч тукым гынат,
Тиде шыже пич йүдым
Орлыкан шинча вүдын
Кочо тамжым ала шижинат?..

Тиде але түнгальтыш.
Эше иелә ращкалтыш

Пера шучко кашакын верлам.—
Тарванат ынде мөнтö,
Пашам ращ шуктымөңгö,
Кайык-шамыч эр век почела.

1942 ий, сентябрь.

ПАРТИЗАНКА ЛЮДМИЛА

— Есть! —

Тарваныш чулым ўдыр..

Кидым

Козырекыш налын, савырна.
Ямдылалтыт таче у ий йүдым
Вашлияш пайремла чыланат...

Пу пудештме тале йүштö возын.
Лум ўмбачын ече шүшкапта.
Шочмо ялыш, „Первомай“ колхозыш
Партизанка Люда чымыкта.

Кок түран клинокла рвезе шүргым
Пүчкеда когартыше мардеж.
Күшко йомын тудо рвезе тургым?
Колышо семын ял молан коеш?

Кажне порт да кажне чал пушенге
Пуйто келге омо ден мала.
Йоссо чонлан: янлық семын шеңгын
Немыч капыр ялым грабитла.

Пүйто кажне пört шыман каласыш:
— Пуро тышке, ом пу нигёлан.—
Канаш оғыл тиде у ий касым.
Үчö, үчö, пире кашаклан.

Теве ял покшельне тул волгалте,
Школым палыш ўдыр йолташна.
Лишке мийыш. Оршо йўк йонггалтын.
Мочол пий, мынjar бандит шинча!

Хе-хе-хе! Вашлийыда пайремым.
Да кушакын? Калыкнан мландеш...
Ужамат, логарда кочкын темын,
Срочный полыш тылында күлеш.
О эше мурат вет... Йўқышт, йўқышт
Кошкен шушо йогынла шурген.
Лач тыге лорга кастене ўнгѓо,
Пире шужымеке урмыжеш тыге.

Руаш вочко гаңе оваралтше
Офицер ёндалын Танилам.
— Ик суткам пусть илышт. А эрлаже
Пынеге семын түёна чыла.—

„Ах тый його, йўшö Танила,
Ужалалтыч немыч кумырлан.
Ну тыге гын, тиде поминга
Тылатат лиеш озат дене пырля,

Йўза, господа!.. Пиалешда
Толынам полшаш мыят...“
И почё-поче окнаш чонгештыл,
Чот пудештыт мўғырен гранат...

Писын, ончык, Шулдыран Людмила!
А шенгелне кычкырмаш... Пожар...
Да, фашизм, кужунак тый от иле,
Мемнан ўчö путырак аяр.

1942 ий.

КУВАВАЙИН ОЙЛЫМЫЖО

— Ох эргым-шамыч, шерге-шамыч,
Йёра—толда... Вўран лопшанге
Ок орльо, манын шонышна.
Идалык годым ял ўмбалне
Оралге пире йўк йонггалтын,
Уәш-пачаш капна кыралтын,
Лулеге марте кошкышна.

Идалык пагыт—ыле тамык:
Монденна йоршын кинде тамым,
Монденна шокшо пўртымат.
Вес тўрлө, йығыжге шомақым
Конденыт нуно өл ўмбаке.
Мемнам кышкеныт порт йўмаке.
Йомдаренна йочанамат.

Сурт еда игылтын, огрешлыл,
Толеныт мо кидлан верештын,
Палди варашла солкален.

Кё шкенжын погым чаманалын,
Пёлеклан пульым тудо налын;
Кё шочмо ўдыр верч шогалын,
Приклад вуй леп гычын шолен.

Тыштат, туштат кап-влак киеныйт,
Тояш ок лий; чылам лўэнйт,
Кё лектын ял дечын тораш.
Нигё ыш шоно уло манын,
Тўняште мыскылмаш тыгане.
Рушла йылман, рушла лўманым
Чыла шоненыйт пытараш.

Шот деч посна йыр пуштеденыйт
Йёршеш титақдыме айдемым,—
Йоча ден шонгго-шамычнам.
Шужен-кылмен, күпнен пуалын,
Колен пел калык шочмо ялын.
Пытартыш вий дene ёндалын,
Сёрвалышт мланде аванам.

Тунам гына мый рашак ужым
Сөрмак кашакын ўйдык ушым,
Могане немчура улмаш.
Индеш вуюн шем опкын семын
Кочкеш-кочкеш--огеш керт темын

(Ом пале мый тыгай айдемым!),
Я мүшкыр пуштыжо нелмаш.

Тыгане намысдыме, лўвык,
Уке тўняште вольык тўвыйт,
Шотан лиеш обезъянат.
А нинин йёршын уке намыс,
Мый шуко торым ужынамыс,
Тынар шапшакым, эргым-шамыч,
Сёрале оғыл ойлашат.

Села шоген чылт колшо семын,
От уж уремыште айдемым,
Шишланыл коштыт гад тўча.
Нигуш лекде ен-влак шинченыйт,
А кече-влак шуйнен эртеныйт,
Арниял чўчын кажне час.

Ик теле пургыжан кастене
Петрусым герман-влак кученыйт,
Петрусь—волгенче гай айдем,—
Мемнан кундемисе чодраште,
Вот тиде лўдыкшо времаште
Отрядым кошто вуйлатен.

Кеч тудын ўмыр ыле кўчык,
Разбойник-влаклан шуктыш ўчым,
Колтедыш ятыр вес тўняш.
Шукертсек тудым эскереныйт,

Кучаш да казнитлаш шоненыт,
Но ял эре полшен утлаш.

Улмаш ик енгын янлык шүмжö
(Гланда огеш күл тудын лüмжö),
Петрусьым тудо кучыктен.
(Ужеш корак коракым шойыч:
Кунам эн первый немыч койо,
Каргалтше лüвырчык айдем,

Кумалын лектын нунын деке,
Агул пасу капка воңтеке.
Ыштеныт старостым яллан).
Йүлөн шемемын мландына же...
Петрусь верч йодын ўчым кажне.
Эрлашым старостын виляжым
Верештыныт вүта деран.

Тунамак шучко саранчала,
Йыр авырен йүк йомшо ялим,
Пурен карательный отряд.
Карен, лүшкен, ял вошт кудальыч,
Степан кувам корнеш руалыч.
Эн шучко жап тышеч түнгали,
Но йбсö ўшанаш тачат.

Кугу ялна кок веч волгалте.
Поче-поче мемнан оралте
Йүленыт шикш ден пўтырналт.

Налаш огеш лий пого-пуркым,
Нигём тул деке оғыт пурто,
Кеч кё логалже—лүйкалат.

Ик час гыч кодо только ломыж.
Яңгар кашка камбозын чоныш.
Коштедыш калык кечегут.
Ораде семын ончышт, пёрдын,
Кычалын, витне, шочмо пörtым.
Шинча кошкен. Кё шортын кертын?
Кё дечын лектын ойго мут?

Тыге бандит мемнан йыр коштын,
Уэш конден каргалтще тоштым,—
Тугане нунын „чапле чап“,
Шем пыл кечен идалык годым.
Ончал, ялна гыч можо кодын.
Шүч менге, ломыж, колшо кап.

Вилям кычалын, пёрдын, урмыж,
Тыге покта мерангым курныж,
Кошаргэ күчшö ден модеш.
Чыла ойлаш—куат ок сите,
Чыла шарнаш гын, шўм ок чыте—
Падра йонежла кўрылтеш.

Лупсан эрдене, теле водын,
Юалге покшым вочмо годым,
Вўдшор нёлталаатме годымат,

Ойленна ме вашла ончалын!
—Кунар жаплан тый, шочмо калык,
Тушман копаште кодынат?

Эртенит кече·влак мекшанын.
Ох йөсө ыле, эргым·шамыч,
Но шүмыштö яндар ўшаным,
Кугу маскала кучышна.
Шужен элналше, чарайолын,
Совет орудий йўким колын,
Тендам, шочшем·влак, вучышна.

Эрта мо самолет касвеке,
Тунаам пич·пич подвал гыч лектын,
Ме тудым койын·кайдымеш,
Ончена шўдыржö волгалтыйм,
Шўмна ласкан·ласкан пырткалтын,
Вет пуйто илыш угыч ямле,—
Кончен мондалтдыме омеш.

Патруль кокла гыч корным шенгын,
Ўшаным пушо кайык семын,
Толеш мо ялыш партизан.
Эре, эре ойленна иктым:
—Ия кашакым кыре, пикте!
Бандитлан ушым пуртыза.

* * *

Шужен, кылмен орланымеке,
Мемнан ўмбак моторын лекте

Адак советский кечына.
Илең шушашла чучын оғыл,
Шужен ий семын пагыт шогыш,
Туге гынат, кумалын оғыл
Осал тушманын ончылан.

Паленна, те ода кудалте.
Тыге ойлен ойганше мланде,
Ойлен кугу чодра мланна.
Чыла чытен тунемше калык,
Шўм·қылжым пенгидын ёндалын,
Шоген шке вуйжым кўш нўлталын.
Садак тўняште чын сена!
Тланда, шочшем·влак, шокшо тау,
Те пий умша гыч налме гае,
Мемнам, мемнам утарышда.
Ончылнида война пеш шучко.
Кугу кредалме корио мучко
Волгагдтше лийжо корныда...

1942 ий, сентябрь.

УТАРЫМЕ ЯЛЫШТЕ

Лудвошт кредалме деч вара,
Эрдене кече лекме дене,
Ме ялыш пурышна. Йўленыт
Порт·влак волгалтын тул оран.
А шики капланыл·пўтырналтын,

Луманшэ мланым петыра..
Тазан, моткоч тазан пыжалте,
Шенгек ончалде немчура!

Правлений ончылно, кашташте
Пуштедыме кап-влак лўнгат:
Латкок айдемым иканаште
Сакенит нуно, ирод-влак.
Вот теве ўдыр. Ўп тованын,
Бургем күшкелдьтын пытен.
Чурий какарге. Рвезе еңым
Руэнит, витне, товар ден.
Воктенже шонго кугыза...
Пондашым кўрыштын пытарме.
Шинча уке. Вўран тўсат.
Вуйторык ўпышко йоктарме.
Тораштак оғыл кид вўран.
Кўпшангшэ лум тарай гай лийин.
Латкок советский гражданиним
Сакенит калық ончылан.
Улмаш „титакышт“ нунын теве:
Приказым лудыныт чылан.
Но киндым, вольыкым шылтенит,
Пуэнит оғыл немычлан...

Мемнам шогальыч пўален,
Кангалге вате, шонго-шамыч.
Вўчкен да шортын, ондален,
Да икте-весе удетлен,

Каласкалаш мланна тўигальыч...
Ала могай осал йомакла,
Фашист тўшкан кошмар нерген,
Мланна, великий воин-влаклан,
Чылаи ойлат. Шыдешт, вашкен.
Могай позор, вўран қыша!
Шоналтымеке вўр йўкша.
Вет каждыйн шўм тыге ойлен:
Йолташ-влак, ончык! ончыко, сенгаш!
Чыла верч ўчым чот шукташ!

1941 ий, ноябрь

ТИДЫМ ШАРНЕ, ЙОЛТАШ!

О магане виян шомак дene
Тиде ойгым ойлаш гын мылам!
Медсанбатышке таче конденит
Палаш лийдыме шыл комылям...
Нигёат ынде тудым ок пале,
Кузе лўмжо да күшто илен:
Ойла ыле, но йылме руалме,
Ик шомакым огеш керт ойлен;
Воза ыле перо дene лўмжим,—
Кок кидге пулш мартеак уке;
Палат ыле ончалын чурийжим,
Но фашист тудын шўргым карген.
Бургем лапчык тарай гай йошкарге
Кодын оғыл пелен документ.

Лач петлицыште кубик ужарғе
Лейтенант улымынак очыктен.

Шоғышна чыланат түңшө гане,

Ик шомакым муде, бормалген.

Ушан келге шинчаже тул гане

Шыде-ойго вий дene йүлен...

Тудынат лийин ныжылгэ ўдыр;

Кён шинчаште кава кандалга.

Леве йүдым, мотор танже күдүн,

Эртарен дыр тудат шүшпүкла.

Вучу танжым йөратьше кумыл,

— Кунам рвезе герой пöртүлеш?

Таклан оғыл шомак тунам пумо,—

Ала ойжо кодеш арамеш?..

Уло мёнгыштö шонго аваже,

Моло гаяк лыжга кумылан.

Малыде вучу эргин письмажым,

Молан тудо ок возо, молан?

Ала мом шижын ўдырын чонжо,

Ава кумыл молан вургыжеш?..

Нигунам ода кол тудын ойжым,—

Йүкшöйомын вўран пургыжеш.

Йолташем, икте-весын полшалын,

Ит камбоч ойго дene солалт.

Шўм-қылнам четырак кормышталын,

Ме сенаш каена адакат.

Шарналтем гын адак медсанбатым,

Кучедал лекме дечын вара,

Уло көргым пудратыл тарватыл,

Шыде тул кугемалт овара.

Очык вўёдö войскам, маршал семын

Шыде ўжшö тазан кредалаш.

Тиде локтылмо самырык енгым

Эре шарне, кредалаше йолташ!

1942, октябрь.

ПУШТЕДЫШЕ-ВЛАК

Каят йоча-шамыч пасу корно ден.

Шенгелне ўюла шочмо ял чарныде.

Шенгелне фашист-влак кугешныл
лўшкат.

Каят йоча-шамычна, очык вашкат...

— Утлаш колымаш деч. Кузе гын утлаш?

Шкенан-шамыч деке адак логалаш?

Шинчаште—лўдмаш. Рвезе тўсыйшт
уке.

Ок лек шинчавўд. Лачак йолышт
вашкен.

И вот мўғирмаш ўюк юнггалтын мўндурк.

О нуно паленит магай тиде ўюк!

Шем кишке вуян самолет чонештен.

Ончат летчик-шамыч шинчаштим
карен.

— Ужат, манеш икте, шинчам пўалеш.

А весе гашеткым сырен темдалеш.

Лочка пулемет! та-та та! та-та-та!
Кава гыч пуллям шыжыктат,
шыжыктат.
Күшакын утлет? Чара нур йырым-ваш...
Тöчат ийбога-шамыч кеч куржын утлаш.
— О-о, большевик! — фашист-влак
шыдешкат.
Вот нунын ўмбак ынде «бомбым
кишкат.
Камбозыт йоча-влак пасу ўмбалан—
Шемемше түсан, күрьышталтше капан...
— Ну вот, манеш летчик, шинчам
пүалеш:
Вет кум большевикым мемнан
пиалеш...
— А ме ойлена, шүдö кумло салтак.
Наградышке корно тыге лишилрак...

* * *

Йоча-шамычнан шинчавўдышт верчат,
Шемемдыме рвезылык ўмыр верчат,
Чыла ойго верчын, вўр йүшö томна,
Ме ўчым тазан тыланда шуктена!

ТЫГЕ—ЧЫЛАШТЛАН

Ужат, түңгилген, лум ўмбалне кия
Арийский вўран офицерин виля.

Ончалза, кунаре чиён ковырай
Тий вузык молодчик, вўран нымыра.

Ўмбалныж—лавран, сырве-сорво вургем,
А вуйышко шем попанам пўтырен.

И тудо тошкен эрыкан мландинам,
И тудо карген ўдир ден ватынам.

Кўсеныште серыш—немецкий заказ:
„Лач иктым гына тый дечет йодам
Ганс.

Поян улут нуно еврей тукымла.
Тый му да тыш колто костюмым мылам.

У ийлан кузе гынат тёчё шукташ,
Иктаже еврейкин ўмбачше кудаш.

Нигом ит чамане, а шкендым араде.
Вўчем пёлекетым. Ватет—Амалий“.

Арам вучеда! Ме нимат она мондо,
Ны Гансым, ны Фрицым мёнгеш она
КОЛО.

Вет нунын „арийский вўран“ капорам
Ўштеш теле пургыж, ура, петыра.

1941 ий, декабрь.

ТЕНДАМ НИМО ОГЕШ УТАРЕ

О каргыме ия порода!
Ең чоным кочшо шем вувер!
Тендан почеш пуста вер кодын,
Тыге ок ыште даже зверь.
Йўла мучашыме пожар,
Йўла мемнан советский пого...
Законный шыде, күшкүн шого!
Эше вияң, мемнан удар!

Садист кашак, тендан чонда
Ең шортым ужын куана.
А шакше вольык намысада
Титакыме азан-авам,
Йоча ден шонгым пуштеда.
Тендан шепка ўмбалныда
Тұтан мардеж мурен куржталын.
Пушташ лүдде, тошқаш чыла
Каргалтше фюрер туныкталын.
Айдеме лўымым, тудын чашым
Тошкенда вольыкла лавраш.
Тыршенда те Европын капшым
Шем рабство дene шынчылаш.

Уке, уке, кужунак оғыл
Тланда илаш да грабитлаш!
Мемнан куат, чот күшкүн шого,
Ешаре ударнам, йолташ!

Түнән шыдештый чумырен,
Ямдылена тугай ударым:
Тек тёрштылза, пўйдам шырен,
Тендан нимо огеш утаре!
Позорный, пий гай колымаш—
Лиеш тендан пиал-мучаш.

1941 ий ноябрь.

„ЛИРИЧЕСКИЙ ТЕТРАДЬ“

ЙОРАТЫМЕ ПОЭЗИЙ ЙОЛТАШЕМ

Пундаштыме вынем гай шыже йўд.
Ийрваш ончал, нимом отуж нигушто.
Моткоч тораште кокыралтыш пушка.
Вара тудат йыма. Йўран. Лўп-лўп.
А кечегут ыш чарне перестрелка.
Кандаш атакым ме чактарышна.
Войнан шынчаже писе, ушыж келге.
Шукертак нойымашым мондышина.

Землянкин шокшо помышко пурен.
Обед ден ужиним иктеш кочмеке
(Могай кочкаш: ўврала нуно лектыт,
Тый только шукто лентым виктарен),
Кузе шулен боед-влакна маленит.
Ласкалык толын нойшо могырлан.
И шонымаш-влак вуйыштем рўженыт,
Шўргем лупшенит кайык шулдырла.

Йоратыме поэзий йолташем!
Кугу элнан пашаште вийым налын,

Мый күшкын тольым, йёратен пиалым,
Изи годсекак тый денет келшен.
Тыге шурнат күшкеш, йўрўд налмеке,
Куатым мланде вет тудлан пуэн.
Мый калык дene илыш корныш лектым,
Тудлан пуэм йёратыме вием.

Тый ўжынат йомартле пагытнан
Пашаж нерген возаш тулан поэмым.
Ўжметым колын, уло күмыл дene
Мастарлық верчын кечын тыршенам.
Тўжем мечта, мотор пашан желаний,
Кагаз ўмбак возалтдыме строка,
Мемнан йыр пўрдныят мўкш иге гане,—
Тунар ўшанлын, ныжылгын, ласкан.

Мотор поэзий, эрыкан поэт,
Тланда илаш кугу пиал логалин!
Мемнан йоратыме поэзий—Сталин
Эре ойла: „Виянже талантет,
Оетым пого, калык деч тунемын.
Сўретле тый, пашашке ўж моштен.“
Адак ўшанлын күшина, пенгидемын,
Йоратыме поэзий йолташем.

Но вот лавран вынем гыч лекше,
Шем вий кержалте эрыкна ўмбаке.
Шонен тошкаш элнан пеледыш-влакым,
Тюрьмам кондаш советский калыклан.

И тыйын эрыкан яндар йүкетым
Бандит шонен логар гычын пикташ...
Адак тый ўжыч самырык поэтим...
Пером оружий дene вашталташ.

Мый фронтыш тольым, оккупант түшкам
Кырен лукташ великий мландына гыч...
Эре, эре кредалме тул кокла гыч
Кум енгин ўмылышт кончат мылам.
Йүлат да ўжыт чарныдегеч ончык
Айдемын эрык верч кредалше-влак.
Толеш Островский; теве ончо:
Конноармейский саблыже йўла;

Суровый куатан гражданский сар
Кугу мардежла угычын тарваныш.
Чытамсыр ой ушналте йүк йўаныш.
Вот Фурманов, военный комиссар,
Чапаев дene иквереш кредалын,—
Эн нелэ годым кумылым нöлтальын
Ўшанле большевикин чын шомак.

Эше ўмбачын, курымлам сенен,
Адак тарватыш мыйын шолшо вўрым
Великий Байрон! Сымыстарше лирым,
Шыма строкан куатшым йоратен,
Тый Греций калыкын пиалже верчын
Чаманыдегеч пүэнат чыла.
Садлан оет волгальше тачсе кечын
Тушман ўмбак нöлтальме кердыла.

Мланна пример пеш поро пашада.
Тунемына тенданлак кредалаш ме.
Ме ужына геройствым даже колымаште,
Кунам Победа тыгерак шўда.
Лишемже манын сенгымашлык кайык,
Эше волгальше илыш верч тыршен,
Тый ончык ўж, атакышке наингас,
Йоратыме поэзий йолташем!

1941 ий, ноябрь, Москва

ЙОШКАР-ОЛАДАН

Родной Йошкар-Ола! Мотор

Йошкар-Ола!

Ўжметым, шомакетым таче раш колам.
Кўзем мый поездышке, чон йўлеи,
Эсенлык мутым тыланет ойлем.

Чылт шочмо сурт гай—калыкын ола,
Элна пүэн күшкаш, илаш тылат волям,
Шўмбел Москва, кугу Москва ончен-
куштен,

Марий шемерын гордостьюшым ыштен.

Шукерте оғыл юбилей пайремым
Уэмис нöлтшо чон ден онченам.
Мотор Йошкар-Олан, олан—родной
суртемын—

Волгалтын толмыжлан йывыртенам.
Тунам тендам, йолташ-влакем, мый угыч
угыч

Öндальын шупшалнам чыладамат.
... И вот кугу пайремна лие лугыч,—
Кержалтын элышке ең кочшо киямат.

Үжеш элна, үжеш Москва великий бойыш,
Үжеш мемнам шүмбел Йошкар-Ола.
Ме лектына кү пырдыж семын койын,
Ме лектына—чылан!

И тыйын верчетат, йолташ Йошкар-Ола,
Пуля почеш пулям колташ мый түнгалим.
Советский калыкнам, советский
мландынам

Ме янлык кидыш оғына пу ниғунам!
1941 ий, июнь. Йошкар Армийш кайыш
поезд гыч.

У ИЙ КАСТЕНЕ

Вүйна ўмбалсес шонго Корка шүдүр.
Йолдымадден-шарлалт түния йүла.
Адак вашлийна ме у ий йүдим
Түжем ментган сар корно ўмбалан.

Шер темиши мардежым, лум түтәнным,
Тул пырдыж-влакым вийин пүчкеден,

Да пылыш петыралше йүк-йұаным
Ме каена чараклан шотлыде.

Вот тиде водын Юл ўмбал чодраште,
Күмда Сибирь ден вурс Урал воктен,
Шарнен ачаштым, танышт ден изаштым,
Үстел йыр шинчыт кылжеге погынен.

Шонган бокалым әркын кидыш налыт
Тазалыкна ден сенгиме лүмеш...
Ньюга, аважым шүй гычын өндальын,
Ачаж нерген уәш-пачаш йодеш.

Те колыштса мемнам вот тиде кечин,
Торасе родо тукым-шамычна,
У ий лүм дene сар возак покшечин
Тендан киддам ўшанлын кучена.

Ме колына тендан ласка шомакым,
Те койыда воктенак, шинчаваш.
Те күштеда сенгаш бандит кашакым,
Чыла бойла гычын таза лекташ.

Ме ынглена тендан сай шонымашым,
Родной ешна, шүм кайык-шамычна.
Элнам утарымеке вашлиймашым
Меат—кредалаше калык-вучена.

Ну, а иктаже мо лиеш мөнгешла,
Ада ок перне угыч кид кучаш

(Тид деч посна, те паледа, огеш лий
Бүраңше мландым утарен налаш), —

Тукам ида шорт, вуйым ида саке.
Шүмдашке ынже воч юалге ий:
Пиал ден илыш верч креталаш-влакым
Ойганын шарналташ мланна ок лий..

Нöлтäза те саламлыме бокалым,
Мемнан йолташ ден родо-шамычна.
А ме, чыла фронтлаште кучедалын,
Вашлийна вот тиде кечинам.

Январь 1943 ий.

ШОЧМО МУРО

Чатлама теле йүштö
Канде пырдыж түсан.
Тура менгтыла күшкö
Лойгалтде шикш күза.

Иктын-коктын землянкыш,
Лум пуракым почкен,
Пуредат боец-шамыч
Адакат мутланен.

Вашкыдегыч кудашыт
Лöзмөн вүргемлам,

Кутырен шутитлен,
Шинчыт тул воктелан,

Кунар тамле кас кочкиш,
Кунар шокшо пöртна!
Эр годсек—лум ўмбалне,
Кечегут—кредална.

Изиш жап эртýмек
Мондалтеш кылмымат.
Боевой новость-влакым
Ваш-ваш каласат.

Вот двухрядным налеш
Пулеметчик Бажан.
Ший парняжым темдале,
Моштен, йымыжан.

Ну шокталте йомартлын
Родной муринам,
Рвезе калыкын чоным,
Луштаре шумнам.

Вот украинский муро
Кумдан тарвана.
Үэмийн, вес түрлүн,
Шумнашке перна,

Писе Днепр тыгерак,
Шопым, вийым налмек,

Шыдешталт, мұғырәй,
Кая тенғыз вүд дек.

Тыгеракын шошым кайык,
Чодрашке пурен,
Тунар сылнын, тыматлын,
Чоныш вөчшын мурен:

„Лүшкен да шортын Днепр, кумдаңын,
Мардеж пuale шыдешталт,
Рок дек шумеш таен шараптым,
Вүдоным курыкла нöлта.“

Тиде мурым чылан
Күмүл дене мурат—
Украинец, татар,
Белорусс ден бурят.

Тиде муро мемнан
Боевой клятвына:
Утараш пире деч
Украинским, әлнам!..

И землянкым щүтен,
Дружный муро шарла,
Шочмб ялым, пасум
Ме тунам шарнена.

Шочмо муро адак
Шүм воктеке толеш.
Ох боедлан кунар
Тудо шерге улеш!..

1942 ий.

САНИТАРКА НЕРГЕН МУРО

(Военфельдшер Манюхина Анялан)

Элнет сер воктene күшкеш сылне мörö,
Мотор кече ден чеверген...
Айста мурена чыланат тиде мурым
Мемнан санитарка нерген.

Принев: Ончалат шыматен,
Пелештет йоратен,
Шокшо раным пидат чон пыш-
талын.
Корштымат изирак,
Шüлашат ласкарак.
Пуйто рана вигак тёрланалын.

Совет эл ўмбаке түшман кержалтмеке
Тый фронтыш лүде толынат.
Йоратыше ўдырын рвезе куатшым
Кугу пашалан пуэнат.

Принев.

Снаряд мурымаште, виян тул
коклаште
Тый раненый-влакым луктат.
Мемнан герой-влаклан полшет
сеймаште,
Улат героиня шкеат.

Приев: Ончалат шыматен,
Пелештет йорате,
Шокшо раным пидат чон пыш-
талын.

Коршымат изирак,
Шұлашат ласкарап,
Пүйто рана вигак төрланалын.

ҮДЫР ЙОЛТАШАН

Чеверын, үдир! Йолташем, чеверын!
Пеш пентыйдын кидетым кормыштем.
Үшан оетым, шерге кумылетьм
Пöлекла чонешем мый наңгаem.

Эл верчын сарышке, кугу войнашке
Пурем мый патриотла, чон йүлен.
Пытартыш пырче вўрым кредалаштс
Пуэм элем верч, Сталин верч пуэм!

И илымаште логалеш гын неле,
Чарак перна гын кайме корнешет,
Шарналте, үдир, рвезе командирим,
Ушане, тудо тыйын пеленет.

Эше куатлын кумылан пашатым
Тый ыште, үдир, постыштет шоғен.
А ме достойнын, мужественнын лектын,
Вуран фашизмым сенгене воже!

А кызыт мый пеш кугу желаний дене
Тушманым лаштыртан вашкен каем.
Сенгени тушманым пörтылмеке,
Вашлийина, ман, келгын үшанем.

1941 ий, июнь.
Йашкар Армийиш
кайыще поезд гыч.

ГЕРОЙИН РАССКАЗНИЕ

(Н. С. Янаев Йолташ лўмеш)

Мондалтдыме йўштö февраль кечилаште
Лум пургыж ден шучко пўнчер-влак
коклаште
Кредална тазан белофини кашак ден.
Тунам үдир-шамыц пöлекым колтенит
Ковров лўман вер гыч кугу пакет дене,
Йоратыме мутым тушакак пыштен.

Окопышто, бой изишлиан чарнымеке,
Почедышна ме тўёлёт-тўёлёт пакетым.
Чон нöлтын тунам, тауштен кумыллан.
Логалын мўгинде, а кёлан печений,
Мылам писе бритва чыла прибор дене,
А тушто записка, тугай шўм тулан:

„Боев Йолташем! Героизм нашаланда
Илем куанен, кузе ила мланде,

Решитлышым тиде пёлекым колташ.
Тушманым сенгашда тек полышко тудо;
Осемым ынглет серышемым тый лудын,
Заочно ласкан шупшалам шүм йолташ.

Пеш шукб врема ынде артыш.
Тушманым шалатынша. Калык энгертыш,
Адак пашалан погынен мүкш оран.
Куцам тиде бритвым налам гын брит-
лашлан,

Кунам вүр кап мучко кузе огеш ташле?
Кузе тудын түсүжим ом уж вара?

И вот мыланем йонгата шошо кечин
Верештын эрташ Ковров ола дечин
Элемин приказшым шукташ ик эрден.
Каен эшелон лүңгүктен уло мландым,
Тайналтын, шавен-кудыртен шикшым,
кандым,

Советын ўшанжым умбак нантгаен.

Онченыт перрон гычын шушо саскала,
Мотор ўдыр-шамыч—йөрратыше калык,
Онченыт военный виян калыкнам.
Ик ўдыр эн түткын кок веке ончалин,
Ала тудо мыйым тынаре кычалын,
Тыге модыкталын шем шоптыр шинчам?

Чеверин, тый ўдыр! Эрвелыш каем мый,
Шүметым чонеш аралем омо семын...

Мардэж кас свиданийш эртыш, муралт.
Эще ятыр годым кучем тудо бритвым,
Могай тудын чонжо, могай тудын кид
вий,
Кунам вет пёлекше тынар йытыра!

1941 ий апрель.
Горький ола.

ПОРО КЕЧЕ.

Кужу күртнёй корно күвар гоч ласкан
чүчкалтен,
Поезд эркын мурен, тымык Юлым вонча.
Уло кумыл күслела йонгалац муралтен,
Первой ужмыла кечим, шинчамже онча.

Ужам шочмо мландем, илен күшмо вер-
лам.
Поро жап! Поро кече! Куанле салам!

Поро кече тылат, шочмо күшмо мландем.
Уло онын южетым поген, шүлалтэм.
Йывиртэн тора вер гыч толам тый декет.
Тый палет, огеш мондо оетым шочшет.
Гүжлалт лекше чодра, кумданг кийше
Юлжат,
Шүм дечем ода код ойырлалт нигушак.
Шагал оғыл пернен чодра-влакым ужаш,

Шагал оғыл пернөн түрлө вүдым вон-
чаш,—

Но изи годсекак иктешлалт қүшмynam
Кредал маштэ эре воктенем ужынам.
Поро кече, эсен лий, мотор шүмбелем,
Чыла вийым, шүмем тыланет пöлеклем.

Поезд шүлышым погалын,
Пенгүйж пенгүйж мүгыралын,
Коден лопым, тайыл лончым,
Кая тудо писын ончык.
Шочмо верышке йорта.
Леве шикшым түргыкталини,
Коден нурым, коден ялым,
Теве тудо толын лекте
Шочмо-кушмо мланде деке,
Мыйым мүндирчиң конда.

Ты радамле-радамле пүнчер лүшкаптмеш,
Лум ока дene түрлымо ял-шамычеш,
Элнет вүдүн кылмалтдыме ший йогынеш,
Шочмо вер, тыйым мый ужынам эр велеш,

Поро кече тылат, эрыкан калыкем,—
Нелым сенгүше патыр кидан шүмбелем!
Мый тушечин толам, күшто нелэ война
Пеш чытамсыр вий дene умбаке шуйна,
Тыйынат эргич-влак тушто талын кырат
Нимодечин лүдде, нойыде немчурام.

Бутяков ден Архипов герой-шамычетын,
Набатов, Вершинин, Яманкин шочшетын
Шуко молын отвагышт, примерышт эре
Вүдат бойын сенаш, куатнам чумырен.
Пүтынъ калык пала нунын лўымым, пашам,
Нунылан—элын шўм, эрык мландын ўшан.
Нунын дene кертат, калыкем, кугешнен?
Нунынат лўмышт патыр коклашке ушиен.

* * *

Кудалеш паровоз. Шуйна корно шикшан.
Ончыкем волгарт лекте луманын Какшан.
Да умбалне мый ужым Иошкар-Оланам.
Поро кече тылат,—кумда шўм калыкнан!
Мый ужам адакат, угыч шочшыла койын,
Тыланет кучыктем шокшо, самырык ойым.
Пеш шарнен кугу сар түнгалимек кодымем,
Эре ончыко ўжшо виян шүмбелем.

Пеш кужун шүшкаптта паровоз адакат,
Каналтен толын лекте платформыш чар-
налт.
Толыт, кидым шуен, кумылан йолташ-
влак
(Молгунамс деч улый изин, шагалрак),
Вашкен кидым күчт, ондалат удетлен.
Поро кече тланда, йолташем-шамычем!
Адак угыч ужам воктенемак тендам.
Ятыр корным верештын эрташ кучедал,

САЛАМЕМ НАНГАИЗА

Комбо-шамыч эртат вуй ўмбач, когоклен,
Сылне мурым чевер шошылан пёлеклен.
Иканаште лупшалыт виян шулдырлаштым,
Кумдыкеш канде южым тазан шүшкыктен.

Мый темдам саламлем пеш мұндүр унала,
Кечылан ваштареш пилоткемым налад.
Кидым күшкөй нөлталаң, мыйт шулды-
ранын,
Шукертсек шонымем каласаш түнгалиам:

— Шулдыран йолташ влак! Элнет йогын
воктек,
Нур ўмбалне куралше марий ўдыр дек
Шулдырешда наангайза тыматле мутемым,
Ойлыза таңемлан,—мыйым вучыжо тек.

Те тудлан ойлыза: күшто вер шучката,
Түшто тыйын таңет эре ямде шога.
Тоштыжлак шарна тыйым кастен, поход-
лаште,
Тоштыж деч келгынрак, шокшиярак
йората.

Шергакан родо-влак! Мый тендан му-
рыдам,
Чон йүлсен, саламлен, колыштам да кодам.

Эңертең тендан пенгіде шўм воктелан,
Сар кокла гыч жаплан теве таче толам.

Шочмо калық, Ола да йолташ-шамычем,
Шокшын-шокшын ондалын, тендам мый
ончем,
Шерге вий кумылдам шўм воктен авал-

тен,

Изишак канымек, угыч фронтыш каем.
Садланак дыр теат пагален вүчкеда
Боец лийше поэт йолташдам, эргыдам.

* * *

Тыланет, йөраталиме Йошкар-Олаем,
Тыланда, шергакан сай йолташ-шамычем,
Тыланет, шочмо-кушмо марий калыкем,—
Чылалан, воин-шамыч лўм ден товатлем:

Таклан оғыл шукерте кредиталын Мумарин,
Таклан оғыл йөген вўржо чулым онарын,
Таклан оғыл элна күшкын толын тынаре:
Нигунам налмынам оғына ме йомдаре,
Оғына пу элнам ниголан, нигунам.
Она намысле патыр айдеме лўмнам.

Үшанен боевой ильшинам мый ужам.
Поро кече! Куанле садам! Поро жап!

18 іюнь 1942 ий
Йошкар-Ола,

Ушанен шулдырланда, лүдде чокгешталза.
Лайже сай, пиалан пеш тора корныда.—

Комбо шамыч әртат йүд йүмак мутланен.
Пүйто нуно ойлат тыгерак мыланем:
„Тый ўшане, боед. Ойыпак саламетым
Шуктена таңет дек йомдарде намиен“.

1940 ий, май.

РОЖКИЙ ВАСЛИЙЛАН

Ала күшто улат, йолташем, тиде годым?
Ала нелэ атакыш пурет адакат?
Ала кызыт блиндажыште—волгыдо во-
дян—
Малыде пёрдалат, йүд смет укеат?
Тыгай годым пура шонымаш түрлө түрлө:

Пырля күшмойолташ, әртөн кодшо врема...
Чыла тиде пиалым война кызыт күрлын,
Түни уждымо сар күгемалт мүгыра.

Совет калык мемнам илыш корнышко
луктын,
Сылне йўкым мураш пёлеклен мыланна.
Тый шарнет мо, йолташ, келшен ойльмо
мутым:

Сенімек вашлияш товатлен улына.

64

Тиде шерге пиал—вўрна дене, войнаште,
Тале муро возаш налына ме правам.
Мурена кугу фронт гыч атака коклаште
Пулеметла тазан, пушка гай йонгатан.

Кўртнёй ойым вучча мемнан деч марий
калык.
Ўшанал мыланем, о Василий йолташем:
Опкын немыч кертеш капкылнам сусыр-
талын,
Но ок керт нигунам муро шўмым тошкен.

Ужинна тый денет пеш кугу кредалмашим,
Але марте ойнам толынна ме шуктен
Она мондо йомратле Георгий йолташым,—
Толеш мо адакат веселан мутланен?..

Мемнан ончылно але кугу сарын корно
Шуко түрлө ужмаш, чытымаш-влак вучат
Ўшанен кодына, рвезе шўм огеш орльо
Шучката годымат кидым толын куча.

Ўмбакет кредалмаште кержалтыт гын
лўлдын,
Мый тылат ўшанем, боевой йолташем,
Илышиятим от пу калык верчын тый
шулдын
И пытартыш марте пире-влакым лупшет.

З. Н. Казаков.

65

Тый тунам калыкнам, пырля күшмым
шарналте,
Тиде мут у куатым ешарже тылат.
Эрыкан илыш верчын гранатым солалте!
Писе штыкым виктен тый күшкед бандит-
влам.

Кызытеш чевер код. Орлена күд кучалын.
Тичмаш тылзе онча утларак волгыдем.
Возынат гын малаш—тутло омо ден мале,
Наступленыш кает гын—ит тол сенъиде!

1942 ий, сентябрь.

ТОРАСЕ ВАШЛИЙМАШ

(М. Азмекей лүмеш.)

Пеш торасе вереш, йошката пүнчерлаш
Мыланнаже пернен, йолташем, вашлияш.

Шонен отул тыят, шонен омул мыят...
Ик шомакым муде шогенна коктынат.

Куанен шыргыжмаш!.. Куанен
вашлиймаш!..
О, танем! курымеш тидым ок лий
мондаш.

Шочмо верым ала конденат пеленет?
Ончылнем тёрштыл·модын лойгалте
Элнет...

Сүретталте тунам шочмо сурт гай ола,
Иймыжа Палантайым уәш мый колам;
Пуйто тыштак Какшан... Да танем
воктенем.
Нигузе ом ўшане мый таче шканем!..
Шергакан йолташем! Кугу тау тылат!..
Тый шогет ончылнем... Куанен
воштылат...

Тиде годым чонем шочмо верым ужеш,
Шулдырангын, шүмем чот пыртка да
шолеш...

1942 ий, июль.
Ильино ер воктене.

ШЫМАВУЧ

Снаряд вынем-шамыч коклаште,
Күрышталтын каргалтше чодраште,
Шемалге изи вүд воктене,
Парчанын иле шымавуч.
Түрка саскан вуйжым ийтальын,
Тар шиши ден шемем-какаргалын.
Войнан йүккүйән тудлан, витне,
Йоршеш нигузат огеш чүч.
Ару йывыжа тудын капшым
Тушманын снаряд түкен оғыл,

Пудештылше пулью коранын,
Сöрал күшкүл дечын эртен..
Тунам командир тудым шульо,
Шиялтышым писын түзатыш,
Йымыжа муро семым шокталыш,
Күэ воктелан эңертен.

Войнасе изи канымашлан
Чылан йывыртеныт йолташ·влак,
Калитлыше кече деч шылын,
Йымат музыкант воктелан.
А тудо шоктен уло көргым,
Шўм вожым нöлтäл тарваталын,
Да ушыжо коштын умбалын,
Шарнен шочмо вер пасулаг.

Шинченит йимен боец·шамыч
И нойым монденит ту годым,
Паленит чылан—лу ий очыч
Күтүээ улмаш лейтенант..
Толеш адакат шинча очык
Күтүзын ояр кенгеж пагыт,
Мемнан эрыкан кугу кече,
Айдемышке лукшо элна.

Шиалтыш шоктен йығысалын,
Көргө кумылым раш каласалын,
Мемнан калык·шамычын күшмым
Ойлен тиде музык тарман.
Связной куржын только умбачын,
Приказым конден командирлан.

И күрылто муро, шыпланыш..
Кынельыч мардежла чылан.
Шыма муро семым нумалын,
Атакыш каенит боец·влак,
Чыла эртен кодшо волгалте
Да очыко ўжын мурен.
Шиялтышым налын пеленже,
Вўден лейтенант кугу бойиш..
И ныхылге муро йонггалтын
Изи каныш годым эре.

Июль 1942 ий.

ШУРНО САВЫШ

Кава тўрим пўчкедыл, йўла шурно
савыш мўндурё.
Тиде годым кресаныкын кумыл кўза,
куанен.
Тиде годым лиеш перкеан·лектишан
мемнан шурно.—
Тыге калык·пашазе ойлен, ожнысек
ӯшанен.

Шинчишемла эрден тиде вуйдымо тумо
йўмалне
(Шучко сар курымаш инвалидым ыштен
тудымат),
Шушо киндын мондалтыйме тамже
нерем чыгылталае,

Көргыштем пудрана мланде ўдышын
чон адакат.

Мый ужам, күкшата кукурузым тошкен,
ончык лектит,
Сүмсыр ўшкыж гай нелэ, танк-влак
гүрланен.

Нарынчалге шыданын шышталге отерже
воктеке,
Ямдылалтын атакыш, советский пехота
йымен.

Туту шурно йога, сұвызалтын кошкен
мландүмбаке,
Шортньё олым йўла, пасу мучко пожар
тальшна.

Чон корштен, пеш кугу пасулам
йўлалтен, каена ме умбаке,
Шочшо манын у кинде, эрналтше
совет мланьина.

Йўла, волғыдо чапле ўшаным пуэн,
шурно савыш.
Тальшна, кугемеш таваданг вуя-ваш
кредалмаш.
Сенгымашлык саскам тый ужат? Вуйжым
мўндырчын савыш.
Ме тунам адакат лектына, йолташем,
тўредаш.

Тудо шурно лиеш ең вўрлем ўмбалан
шочын-кушкын.
Только кызыт пасушто ила чыташ
лийдыме, шакше „уна“.
Вот садлан кўртньё руным пўрга йўкшен
кертдиме пушка,
И куатле атакыш пехота кынел тарвана.
Тый волгалт тазанрак, сенгымашлыким
ойлыши савыш!
Тул коклаште тўсетым кенеж рўмбыкеш
палена.
Ешарет у куатым, ўшаным мемнан боец
капыш,
Тый ойлет: Сенгена! Ыштена! Адакат
илене!

1942 ий кенгеж.

КАРТЫЧКЫСЕ СЕРЫШ

„Пуля деч тыйым ок араге
Изи да ныжыл картычкем,
(Туге лиеш гын кугуракым
Колтем мый ыле ыштыктен);
Ала иктаже нелэ годым
Полша дыр кумылет нёлташ,
Тулан атака гыч лекмеке,
Вистым угычын пурташ.

Боец танем, тый шижын шого
Пагалыше яндар шүмем,
Тылат пеш нелэ крепдамаште
Чыла куатын полшынem.

Мый ўшанем, от лий тый лүдшö,
Тудланак тыйым йөраратем...“
Танем, эре шижам войнаште
Шүметым шкемын шүм воктен.

Сентябрь 1942.

АВАМЛАН

Вучо мыйым шып кастене,
Нойшo кечим ужатен;
Вучо волгыдо эрдене,
Сомылкатым тёрлатен;

Вучо шокшын, вучо келгын
Үшаналын эргычлан,
Вучымет моткочак шерге,—
Кумыл нöлтышö тулан.

Шинчавёдым ит йоктаре,
Ит коляне арамеш.
Үшанетым ит йомдаре,—
Эргыч сенгыше толеш.

Мый тунам калкатым почын,
Тый декет пурэм, авай.
Вашлият куанле шочшым,
Иге мушо кайык гай.

Шучко сарын мүйирмашым
Мый ала тунам мондем,
Кунам угыч еш падрашым
Погена ўстел воктен.

Каласем кугу книгиала
Ужын коштмо нергенем.
Ончалат, авай, волгальтын:
Шочмо эргыч пеленет.

Мый милем, но кызыт оғыл,
Шонго ныжыл аваем,
Тый палет, кунаре погым
Сут фашист толен каен.

Тиде верчын крепдамаште
Калык ўчым түлена.
Але ятыр тул коклаште
Кайышашлык корнына.

Вучо кызыт, кодын шкетын,
Вучо утым шоңыде.
Эргыч шокшо кумылетым
Огеш тол вет шуктыде.

Октябрь 1942 ий.

ШЫЖЕ КАС

Рўмбык пыл вуй ўмбалым айлен пўрден
налын,—
Пуйто нелэ сакалтыме кўр.
Шуялтет гын, кидетым от уж.

Ложгыкталын
Лу марте сўсандарыше йўр.

Вараш кодшо покро годсо кўдирчо
семын
Мўғира нелэ пушка коклан.
Шога брянский чодра, шонго енла,
нелемын.
Ночко. Йўштö. Йырваш тазылан.

Келишталын ненчалге лаврам пулвуй
тантыт,
Разведрота йомеш рўмбыкеш.
Шыже йўр ложгыкта—я изем, я
виянтын,—
Вашке теле врема лишемеш.

ЛЎМДЫМО ЕР ВОКТЕНЕ

Ер ўмбалне пўрдеш эр юалге мардеж,
Шыйгын омыж тайна,—огеш кане.
Лышташан йыр чодра, тунар сылне
ковра,—
Шортинъё шыже толеш Левитанын.

Канаш лийдыме бой дene эртыш арня,
Батальон тышке лектын тентгече.
Нелэ сарын йўкеш тымык ер читырна,
Читырна шыже годымсо кече.

Ер лўшка толкыналт. Нарынчалге-кынай
Ал ковер леведеш вўд ўмбалым...
О мондалтдыме жа! Перна тыыйм
кушан
Вес кана саламлаш, йўраталын?
Сентябрь 1942.

ЎДЫР МУРО

(Романс)

Шинча пуным, омо, тый ит темде,
Садак от керт мыйым тый малтен.
Ойчылнем йога шарлалтын Немде,
Вўдшо дene эркын мутланен.

Шогалам мый арама воктеке,
Лудыш мурым эркын тўнгалим.
Муро, кае, кече лекме веке
Пограничник каче тагемлан.

Вўд ўмбач лышташ йога волгалтын,
Серышке вўдонг перна шыжалт.
Илышем шолеш тыгак нўлталтын,
Ом куш манын ом керт нигузат.

Пограничник каче, тый ўшане,
Мыйын мут—печетлыме закон.

А запретный полосаш тушмайым
Тый ит пурто шого нипочем.

Шинчапуным омо тый ит темде,
Садак от керт мыйым тый малтен.
Ончылнем йога шарналталын Немде,
Пеш умбакеңэркын мутланен.

1941 ий апрель.

М. КАЛАШНИКОВЛАН

Ончалме семын писын
Кертам гын ошкеден,
Тора коклам ом висе,
Чодрам, пасум коден.

Кеч ик минутлан тыйым
Ужаш, родной йолташ,
Кеч ик гана шүм вийин
Кидетым кормышташ;

Ушакыл семын писын
Моштем гын чонгештен,
Миэм ыле—ом түсö—
Луман-йүштан эрден.

* * *

Мый первой лум ўмбачын,
Мардеж деч арален,

Шинча йўлалмым таче,
Шўм тулим наимием.

Пурем ыле унала
Блиндажышке тунам,
Кидетым кидыш налын,
Ойлем ыле ласкан.

Ўшан тура оетлан
Эреак тауштен,
Награда ден чапетлан
Ом сене куанен.

И тошто семын кидыш
Ме налына чаркам...
Вашлийме верчын тиде
Пусть лийже тул строка.

Миэм ыле кодшийсе,
Лум вочмо корно ден,—
Мардеж гай омул писе,
Да ом керт чонгештен.

Мемнан коклаште шўёдö,
Тўжемле менге-влак,
Ояр кавасе шўдыр
Моткоч торан йўлат.

Туге гынат, тый лишиш
Яндар чонан улат.
Вот тиде верчын, Миша,
Пусть лиййт строчка-влак.

Ноябрь 1942.

* * *

Воктенемак торасе йүкетым,
Куан пушо оетым колам
И тунам мый ужам пуйто шкендым,—
Чүчеш левын ласкан чонемлан.

Ох, могане йүкетше тыматле,
Да тугане шымма ойлымет,
Пуйто порсынным, эркын тарватыл,
Шомакет дене тые пунет...

Але первой түням ужмо семын,
Кажне мутым шарнем, куанен.
Тыйым, волгыдо кумылзо егым,
Муро дене колтем саламлен.

Вүеш ит нал вик почмо оемлан,
Иктым ом керт садак ойлыде:
Мый эре коранем тудо енглан,
Кёлан тыйым перна, йоратен

Илаш ўмырым, колышт йүкетым,
Саэмалт, пеледалт курымлан...
...Воктенемак колам ойлыметым,
Только жалко,—оет весылан.

Ноябрь 1942

* * *

Муро, муро, Лемешев,
Кузе йүд пычкемышым
Сенген лектын мүндирчиң

Ужара вўд тўр гычын;
Кузе тудым волгыдо
Конден шокшым, йонгыдым,
Волгалтен сандалыким
Ўжын эрык калыким;
Кузе тиде жапыште,
Олыкан тёр лапыште,
Тура серын помыж гыч,
Модыкталын омыжым,
Йоген вўд касвекыла
Йоген шуйныл лентыла;
Кузе кечын йолғынжо
Шып поктеныт омыжым
Изи тымык вўдныым,—
Пуйто нуно лўдныит
Тарваташ вўд мамыким
Колын омым, тамылым...
Шўмым тул ден темыше
Мурым муро, Лемешев,
Кузе ныжыл лоңчишто
Юарлалын, ончыштын,
Ойганде нимо дене
Мужыр йўксө модыныт;

Кузе нунын тайныштын,
Йогын дене каймыштым
Ончен вўд дек мийыше
Ўдир нелэ ийыште,
Шарналталын кайыкшим—
Кугу сарыш кайышим;

Кузе тудын чонышто
Кайшыжла йолгорнышто,
Көргө шоныш вургызын,
Йүлөн күкшө турғыжла;
Кузерак муралтыныт
Вачышке сакалтыме
Мучела ведра келшен,
Біңглен тудын ақылжым.

Муро, муро, Лемешев,
Лайже муро·семыште
Үйдірын ўшаныме,
Воинын куаныме.
Муро, ямле мұрызо,
Тудо муро пұрыжо
Дон воктенсе тулышко,
Юл ўмбал аулышко:
Үйдір качым шарныже
Ойғыра гын—чарныже.
Каче у куат дene
Кайыже чакналтдыме,
Шүчкө вийым сенғыже...
У ўшаным темыше
Мурым муро, Лемешев!

19 ноябрь 1942
Йошкар-Ола.

* * *

Шиян памашла волғыдем,
Онча шара шинчат.

Лүэн-түслен ончалме ден
Айдемым вошт ужат.
Ала садлан олян гына
Шогалыт ончыкет,—
Тый ик шомак дечын посна
Ең шонымым палет...
Вет нечке оғыл шүм·кылет,
Шинчат ок шорт арам.
Да илыш ужмо кумылдет
Шке векше савыра.
Шинчат дene тулшол пыштен,
Оет дene пуал,
Кугу пожарым капешем
Ылыхтенат алал.
Юан пикшала лүэн турға
Йўла шинча сортат,
И рвезе чоным-каурам
Тый сусыртән кертат...
Кö ылыхтен, кö қынелтен
Пожарым шүм·кылеш,
Лач тудо еңак йөркітен,
Лыпландарен кертеш.
Кöн пикшыж дene курымлан
Полмезе сусырген,
Лач тудо ең гына ласқаң
Кертеш вет тёрлатен.
Но мый ом йўлө түлешет,
Сортада левыктаалт.

Тек чоным перыже пикшет,
Садак мый ом йоралт.

А утларак чолга лиям
Эн йёсö годымат,
А утларак кредал виян,
Мый ошкедем умбак...

Йўлалше чоным шыматен,
Ончал, ончал уэш!
Аяр тулетым шўм воктен
Эре шижмем шуэш.

Октябрь 1942.

* * *

Вараксимла илаш вычыматыл,
Икте-весым эре йёратен:
Тый лият кумыл нёлтышё вате,
Шерге, самырык, ныжыл оръен;
Ну, а мый?.. Нелэ годсо энгертыш.
Шўм воктенсе ўшан пелашет;
Ик ўстел, ик оралте-леведыш,—
Мешаен кокла пырыс ок керт;

Илыш корнын кужу пасу гочын
Икте-весылан чот ўшанен,
Кидыш налын йёратыме шоччым,
Намиаш ик вўран шўм воктен;
Пайрем кечын, пелаш йыгыр семын,
Ваш шогалын келшен муралташ,

Тидын дене кораныше ёнгын
Шымшык чоным адак-когарташ...
Шоненна тыгерак кок ий ончыч
Ваш пунаш порсын шўртый, танем...
Тидым кўрло кужу нелэ шоныш,—
Кызыт весе мемнан шўм воктен.

Ала тидым шукташ пўрен оғыл?
Ала ме шонкаленна арам?
Кугу сарын мучашдыме йогын
Курымешлан ала ойыра?
Пусть—тuge! Но, танем, ит коляне,
Шорташ оғыл илен күшкынна.
Йолташ-влакым—мотор капқыланым—
Йомдарап пернен сар корнешна...

Нунин волғыдо самырык лўмышт,
Ўмыр лугыч кумалтше шинчашт
Ўжит ончыко, сенгиме тўныш,—
Тидым колын, ок лий так шинчаш,
И пока она сене тушманым,
Она эрыкте шочмо элнам,
Моло шоныш умбаке корағыт,
Икте верчын чылан идена.

Ноябрь 1942.

Т. И.лан

Моторлык тўсем йомеш манын,
Уке, арамеш ит коляне;
Пеледышла пагыт шумеке,

Ит шоно, шулем кавыскен,
Уке! шыже покшым вочмеке,
Юалге врема *лишеммеке,
От керт тый кошкен, какарген,—
Эше сылнырак пеледалт,
Тунам тый саештын толат.

Ит шоно, мүй-сахар олмала,
Изи мардеж дene велалтын,
Мый шонгылык толмо кастене
Лиям кёлан йордымаш.
Уке! Чактарен огеш сене
Шұметым ойгат нелыж дene,
Жапат огеш тошт койдарап:
Вет патыр, ўшанле виет,
Чылам сенен лекше чонет!

Уке, арамеш ит коляне,
Эрта ўмырем такеш манын,
Мотор вий-ўмбал кечылаште
Күлешлык саскам пүиде.
Тек шонгылык толын кержалтше,
Пурен тудо шкенжын правашке,
Вий шулымым, чалым конден.
Но тыйын кугу акылетым,
Но тыйын яндар кумылетым,
Шарнат ученик-шамычет,
Шарналыт пошкудо-влакет.

Садлан, тый от керт шүмбелем,
Кошкен, когарген, кавыскен,

* * *

Пеледыш, уке, ок пелед
Лум пургыж леведме чодраште.
А тыйын мотор кап-кылест
Волгалте тыге иканаште.

Вет шүшпышкан оғыл мураш
Пудештылме йүштө әрдепе.
Йүкетым, тангем кольым ращ
Окопысо бруствер воктене.

Ласка да ўшанле тунар
Огеш лий тулан кенеж кече,
Йоратыме кумыл кунар
Ўшаным конда йолташ дечын.

11. 01. 42.
Саранск.

ЗЕЛЕНИЙ ДОЛЫШТО

Кок поезд вучымо коклаште
Памашла мутым йоктарен,
Шогенна ме перрон ўмбалне
Декабрь кастене кутырен.

Тый пушкидо воротникетым
Шогалтенат. Кылмет ала?

А мый шинель денё шокшемын,
Шотем кенежым ужмыла.

Но йүштö вий йöратымашым
Огеш керт тодыл, кылмыктен!
И ме шогенна ондалалтын,
Шупшалын, воштыл; шутитлен.

Шыдештын йүштö тидым ужын,
Онам перкедыл коштеда,
Ош лумым кычык ден леведын,—
А ме тугак жет шогена.

Горький ола.
1941 ий. апрель.

ГЕНАЦВАЛЕ¹⁾

(Янка Купала семын)

Умыр кас волен тайналтын,
Йыр ондале Цинадалим²⁾
Кайык муро чарнен йымалтын:
Кас тугане, Генацвале.

Шушо виноград орлангым
Воштыл-шыргыж күрлын нальыч,

1) Генацвале—кусараш лайдыме грузинский мут, пеш чот йöратымым, пагалымым ончыкта.

2) Цинадали—грузинский виноградарский совхоз.

Курык шочшо, шўм горянка,
Тул грузинка, генацвале.

Тыйым ужын Чолга Шудыр
Вуй ўмбалне шыргыжале.
Муралтет тыматлын, ўдыр,
Тул грузинка, генацвале.

Тый пурлат саскам, моторым
Шушо тамлан куаналын,
Күштенат тый тудым порын,
Тул грузинка, генацвале.

Виноградын укш коклаште
Йывыжа мардеж пуале.
Мо тугане, иканаште
Тый вашталтыч, генацвале?

О палем, палём, грузинка,
Ончыкет миен шогале,
Пуйто ильше картинка,
Рвезе качегенацвале.

Тудо пеш кугу походыш
Тарванаш приказым налын.
Садлан кызыт икте йодыш:
“Тый вучет мо, генацвале?”

Ончалат тойлалме кердым
Тичмаш тылзыла йулалын.

Сенгиде огешак пörтыл
Чұлым каче-генацвале.

Мамық кид öндале шўйым,
Шоқшо түрвö лай шупшале.
Виноград гай шуын, кўйин,
Улыда те, генацвале.

1941 ий апрель
Горький.

* * *

Мемнан коклаште лийин оғыл
Тыгай-тугае уто койыш.
Садлан пелештыде ит шого,
Лышташ мутланымым ит колышт.

Ит шого, ўдыр, ёрын, вожыл,
Мутлане, ок кўлым ит шоно.
Улам тыгай айдемак тоже,
Садлан ыглем айдемын чоным.

Пайдалаңаш тырга ушетын
Күштылғырак қуатшым кучылт,
Шонет гынат, мый омул кертын
Тынар келшалме пагыт мүчко.

Чон йўлалтарыше тўсетым
Йёратенам ару мечтала.
Сўрале йоштката капетым
Мый, утим шоныде, öндалым.

Ит вурсо, ўдыр, ыжым мөштö
Мый, южо семын, ковыртатыл...
Йодмет почеш гына вел тоштым
Налаш аклалтдыме саскатым.

Чаманенам ару шўметым,
Чаманенам „шўм кайык“, —манымын,
Үэш-пачаш лыжга лўметым,
Уждегеч коштын, ойленам мый.

Но тыйын шаларак ушетлан
Мый кызытат омак ўшане.
Ала садлан шогет портретла,
Тый языкым касарше гане?

Ит пуштылане, ит кояне,
Шогал вийнен, тура ончалын.
Чыла саетлан, осалетлан
Йёратымем ом керт чарналын.

Шўметым ынже пур, олмасе.
Шукш семын, шонымаш кас мүчко.
Изи титаклан ом тумасе,
Кугужым тый дечет ом вучо...

1942 ий

* * *

Башлийым тўрлө ўдырым
Кум-ныл ий пелне коштмыла.

Шинчаже иктын шұдыр гай,
Йұла кугу тул вошт мылам.

А весын писе йылмыже
Руа товарла чотқыдын.
Керек шомакше қылмыже,
Тугай көтрөм да шотдымо.

А тидын ныжыл койышым
Танастарап нимо дене...
..Мый, корно енгла, кайышым,
Но үдир-шамыч кодыныт.

Ыш керт иктат шікे векы же
Сымыстарен мондалтдымын
Поэтым,—колымешкы же
Шарнен илаш йөратымын.

Чонем вучә—ом мале мый—
Торасе ныжыл үдирим.
Уке, омул вет палыме,
Но тудо—шерге, ўмырақ...

Колам: „Кенеж волгендыла,
Миен волгалтын,—вучо тый.
Тунам сүан вўргенчыкым
Мылам кидеш тый күчкто...“

Могане ныжыл кап-қылаже,—
Низами тек сүретлыже!

Кумда, чолға ушакылжым
Сенен ок керт удетлыше.

Ала лиеш украинка,
Ала марийын шочшыжо!
Наргұмыж гай, ош прянник гай
Айдемын шерекочыжо.

Колам изин омса мурым,
У муро-семым шүшкымым:
Ала толеш ту сымырык,
Кенеж кастенес шүшпүкла.

Тек лииже писе йылмыже,
Руэн-руалже чотқыдын.
Ондалже кертмени, йымыжгын,
Да кормышталже чот кидым.

Ўшан йолташлан ойрымо
Эр кайык пеленетак гын,
Тый тудын кажне ойжылан
Моторын тұлынет акым.

Ўшан йолташлан сайлыме
Танет лиеш гын күдайлён,—
Күзет нойдегеч тайылым;
Тыштак лиеш, мө мүндириң.

Уждегеч тыйым, ончычын,
Шижам мый тудо пагытим;

Сенген толмеке фронт гычын,
Пуэт, тангем, шола кидым.

Пыштет вуестым онъышко,
Шинчкат юла уэмшила.
Ласка тунаре чонышто,
Оет дene шүмем шула.

Нанггае ончык воиным,
Йөратымаш, тул шүдирла!
Мемнаан воктен рүж койынак
Мият ўшанле ўдыр-влак.

Колам яндарын ойлымым,
Шижам тазан ондалымым.
Ок шу мечта деч ойрлымо,
Пелен улат, мондалтыме.

А шучко тул возак гычын
Ом керт гын лектын,—күрыштыт.
Тунам шүмем тазан кучем,
Налам лүметым түрвышко.

Тунам тыят чонет дene
Шижат, шонем, ойганымым.
Монден, мондалтын кертдыме,
Вашлийдыме, ўшаныме!
Октябрь 1942 ий.

* * *
Йомакыссе олмала, кумылан йолташ

Өндалме дene ынже шуло манын,
Мый ёрынам тунам танемым өндалаш
Чыла куат дene, ўлэн, шўманын.

Полдалге койышетлан жапын шыдешкен,
Шым керт вурсен,—умша тич нальым
вўдым:

Осколок семын, шомакем тылат пернен,
Мёнгеш ок тёрштö манын, лўдым.

Туге гынат, кидетым пенгүйдин кучен,
Шўмем утен, шупшалынам тўрветым.
Энгежла шушо тўсышкет ончен,
Шыматенам ару мотор капетым.

Шарнен пытартыш ойлыметым кызытат,
Вучем тораште, кёргё тич ўшанлын:
Кузе кенгеж саскала сўвызатт возат,
Войнам лекмеке, воктекем куанлын.

* * *

Ончыкшат илыш корнын мотор
шўртынам
Тоштылак кучаш пенгүйдин йодын,
Куанен, йөратен, шўмбелем, шортынам
Тиде теле эрден, тиде орлымо годым.

Уло кёргё ўлэн, ме тунам коктынат
Шоненна лачак иктым тунаре;

Эре лийже шарнаш кеч мөгай верыштат
Тиде кечым, унала вашлийше Помарым.

„Йөрәтем!“—манынат тый, пеледше
Йөрәтем тыйым шортньё йомакла.
Айда-лийже ок лий, тый палет,
Тиде ныжылге шерге шомакым.

Мөгай шоқшо куанле шомак: „йөрәтем“!
Нигёлан только тудым ит ойло.
Йөрәтем! Йөрәтем!—колам шүм-кыл

Мый дечем нигушак огеш орльо,
воктен.

Ныл ий пагыт шўманын, келшен
толмылан,
Уло шкендым шўм көргышкё налын,
Еңым палыше, аклыше лай кумыллан
Тауштен да эре йөрatalын
Ончыкшат илыш корнын мотор

Кўрылтде кучаш пентыдын йодын,
Куанен йывиртен, шўмбелем, шортынам
Тиде теле эрден, тиде орльмо годым.

Помар, 23. 11. 42.

ПИСЬМАМ НАЛМЕКЕ

Мөгай шомак дене тылат
Чыла шонкалымым ойлаш?!

Кунам воктенак мый колам
Тунар шыман: „Миклай шоляш“.
Тунар түня йыр коштмо дene
Күемше самырык чонем,
Уәш нөлтартше вийже дene
Ласкан-тыматлын пырткалтен.

Күзе манаш, товат ом пале:
„Акай“ „Пеледше акаем!“
Шўметым шольычла ёндалын,
Мый нелә сарышке каем.
Мондалтдиме ушан оетым
Колам атака годымат...
Ўшане, шольыч бойиш лектын,
Чакнен ок курж нигунамат.

Илаш, күшкаш эн первый годым
Туныктенат, йолташ акай.
Садлан, тый кызыт шкетын кодын,
Ит кошт ойганше кайык гай.
Ўшане, тыйын чулым шольыч
Тугак лиеш вет пеленет,
Күзе письмасе ой гочет
Тый мый декем умбачын толыч.

Чеверын кызыт, акаем!—

Мый угыч фронтышко каем,
Тушманым сенгиме пасуш.
Но тыйым мый ом керт монден—
Куатле чон! Йомартле уш!

1942, сентябрь
Н-ский часть.

„ТАРАГОНА“

Крым шюла кас тенгиз южым,
Дельфин-шамыч шып малат.
„Тарагоным“ тунам ужым,—
Пурыш Ялтыш савырналт.

Эрыкан испанский калык
Тудым пүыш пöлökлен,
Совет элым пагалалын,
Полышланна тауштея.

Ынде тиде пароходым
Сыншешта советский флаг.
А воктенже—память кодын—
И испанский флаг йўла.

Барселона гычын толшым
Эрык гимн саламла.
Шогена ме кумыл нöлтүн
Чыр испанский калықлан.

Тек жаплан мотор Исианий
Франкон кид ден түнчыген,
Но фашизмым—вўр киданым—
Шке ўмбачын кудалтен

Нёлтеда советский флагым;
Барселонышко тунам
„Тарагона“ воин-влакым
Намия полшаш—унам.

1941 ий, Горький ола.

ЧКАЛОВЫН ПАМЯТНИКШЕ

Йёратыме Юлжо воктене
Шогале герой кугешиен.
Йырваш калык-шамыч конденит
Пагалым тудлан очыктен.

Вот Чкалов шога, перелетыш—
Тўня йыр каяш ямдылалт.
Пижгомым чия. Самолетиш
Шичшашла коеш тудо ялт.

Шога эрык шочшо нёлталтын,
Касвеке онча шекланен.
А Юл гыч мардеж шулдырағын,
Тудын бронзовый капшым пуэн.

1941 ий, 22 апрель.
Горький ола.

4. Н. Казаков.

НАТА БАБУШКИНА¹⁾

Шарнем, о кё ок шарне тудо лўп
кенежым?
Чыла пушенгын дышташла еда
Тул кече шокшо кайык-влакшым темыш.
Кава пундашдыме—яндар янда.
И тый тугане вдохновений дене
Шемерым самолетыш ўжынат.
Түсेत йўлен лўзантше энгыж семын,
Кыляш ўпетым шерын мардежшат.
Варажым шолковый зонт дене кўшич
Йомартлын тёрштенат, ончен тўням.
Но парашют товангын... ўлык кайышыч,
Камбочшо кўла, уш каен тунам...
Ох, Ната! Кызытат мылам пеш йёсö,
Кунам кенежым, тудым, шарналтем.
Тылат илаш, илаш волгалт, чудеснын,
Мотор тўням, айдемым йёратен!
Но иштыш... нелэ шарнымаш гына
Шыдештын, шукшла шўымым шўткала.
Но шарнымаш вел оғыл мыланна—
Куатле ўйыр—чапле образ чылалан.
1941, апрель.
Горький.

1) Н. Бабушкина—парашютистка - орденоносец. 1936 ийыште самолет гыч тёрштышында 19 иаш гына колсан.

ТЫПЫДЕ ПОЧЕЛАМУТ-ШАМЫЧ

* * *

Лёэмён вургем кугу чодрам леведын,
Кўпшан постола чолгыжын кия.
Лум пургыжан сип корныш лектын,
Кожмак артиллерист-влакна каят.

Кусь имнешамыч нелэ пушкым шупшыт,
Пўжалтше капым бўрыш петыра.
Повозочный, темдалын шорык уишым,
Онча кас кечим, йўшто тўтырам.

Чаткан куча, ок колто кид гыч сапым.
Орудий ончык юзге мунчалта.
— Каяш тора. Пеш мўндыр тудо, Запад.
Но миена садак ме,— пелешта.

1942 ий.

* * *

Москва ўмбалне южгата кава.
Коштан мардеж урем луклашке темын.

Күпшаншे лумым ўлыкө шава
Февраль-мастар шокте гоч шокмо семын.

Москва, Москва! Түнгисе мудрый штаб.
Приказ налаш мый угыч тольым таче.
Ачала шомакем тый колыштат,
Вара ойлет, вўчкен куатлын вачым:

„Ноябрь кечылаште эрыкан столицым
Араленат тый шкендын вўрет ден.
А ынде покта западыш фашистым,
Родной элнам йоршешак эрыктен“.

02. 42. Москва.

* * *

Мочол чинче лум умбалне
Кече йол дene йўла.
И тембалне, и умбалне
Ок тарване пўнчерла.

Пуйто иелэ тудын шовыр—
Теле годымсо вургем;
Пуйто сарын шучко ловык
Тудын деч йоршеш эртен.

Чот эскере, тан-разведчик,
Ондалшан вет чылажат:
Тиде тымык теле кече,
Тиде малше пўнчержат.

Февраль 1942. Ильино.

100

* * *

Погет трофеийм, пионер шоляш,
Суровый жапым вескана шарнаш.

Кушак муат, чыла кондег мёнгет
Да этажеркыш рад дene оптет.
Снаряд стакан, осколок-шамычат.
А тиде бомбам шке йўрктинат.

Лият историк. И вара тунам
Кугу аудиторий очылан
Отечественный сар нерген ойлет.
Примерлан трофеетым очыктиет.

02. 42. Москва.

* * *

Наступленыш каёт. Командир воктенет.
Шочмо эргычла тудо чўчеш тыланет.

Тудо самырык але, уке усижат,—
Но йолташым-геройм кеч кушто
ужат.

Тый Колчакым кунам Урал гоч поктенат,
Тунам шочын гына командир-лейтенант.
Моткоч самырык ег. Но тудлан
ўшанет.

Лум ўмбалне нушкат, лейтенант—
воктенет.
— Тудо смелый манат, кумылан да уста.
Только эргым манаш огеш темле устав...

101

Командир кычкырале: „Атакыш!
Ура!“

И кынелит чылан. Түргалтеш лум
пурак.

Командир ден пырля тый олашке пурет.
Почеш ок код, вашка тыйын шонго капет.
Түредеш пулемет. Лочкыкта

автомат.
Каёт ончык. Йолташ. Воктенет—
лейтенант.

02. 42. Москва.

* * *

Гүжлат тушманын истребитель-влак,
Вулнан пачемышым колдат мланна.
Пеш шучко сар! Но шучкылык ўмбак
Лүдде ончаш тунемын улына.

Эше чытамсырын, эше тазан
Тунам кредиталын, илымет шуэш,
Кунам воктеке нарынче түсан
Тул лента лумыш возын күрлеш.

Иктаж кёлан тышак колаш пүйрен.
Иктаже кё! Умбак кынел ок кай!
Пуля күрлеш гын мыйын ўмырем,
Йолташ, тый взводым ончыко нангай.

Ильино. (2. 42,

102

* * *
Красноармейский ура
Руалме семын күрлеш.
Шукертсе воин-генерал
Гвардейский знамя шупшалеш.

Гвардеец-влак йымен шогат.
Лева вургемыш вочшо лум.
Шарнат чылан. Чылан палат,
Могане генералын лўм.

Эн первый кече гыч тўнгал,
Дивизий бой дene ила.
А шонго, скромный генерал
Чытен боец ганяк чыла.

Вет сар гын сар—чыла перна:
Йўштат, шокшат, куан жапшат.
Мемнан советский гвардийна
Сенген эн шучко сарыштат.

Мемнан чапна, яндар шўмна,
Мемнан кугу йёратымаш,
Эреак сенъише лўмна
Бозалтын знамыште, йолташ.

Йымен шогат боец-влакна.
Тўжем шинча йўлен онча.
Кугу паша, кугу война
Мемнам касвелныла юча.

103

Гвардейский знамя күш нөлтен,
Дивизий ончыко кая.
Адак военный корно ден
Герой победыш наңгая.

Арзамас. 03. 42.

* * *

Шукертсек мемнам кычалеш
Колымаш вўран кидше ден.
Адакат элнан пиалеш
Бой гыч лекна икте кодде.

Ондалалт эше икана
Колымаш ир пўйжим пуреш.
Огеш пале, молан чыланат
Каргена ме тудым сареш.
Кычалеш да муәш икана,
Солалта осал саваж ден.
О йолташ, чынжымак тунам
Огеш лий куржаш утлен..

Но кызыт, тек поктылжо,—тек!—
Медальоным налаш мемнан деч.
О эше шуқырак, йолташ,
Тудым, шонго иям, ондалаш!

Февраль 42 ий.

* * *

Контратакым пўчкын-чактарен,
Ме касвеке бой ден каена.

Ошкеда пырля, мемнан пелен,
Боевой поэзий йолташна.

Румбык шикш капкылым шемемда.
Шўргё тўс илалшила коеш.
Но поэзий утларак кумда,
Утларак кугу лиеш боеш.

Лўймё йўк гай пенгыде-виян
Тул коклаште мумо шомакна...
Мўғирал поэзий, шочмо тан,
Мўғиралт тазан!..

Фашист чакна...

02. 42. Ильино.

ПОЭМА-ШАМЫЧ

ГЕРОЙ ПУЛЕМЕТЧИК

Советский Союзын Геройжо,
Куатле шўмбел землякем,
Куанле йёратыме ойжым
Поэт тыланет пёлеклен.

Тылат тылзэ волғыдо йўдым
Мурат куэршамыч тўшкан;
Йолген, модыктен қанде вўдым,
Саламлыш лўметым Кажсан.

Кугу шонымаш дene темын,
Шога тыйын шочмо Кияжна:
Кастене, адак ораж дene,
Илен эртыметым шарна.

Василий Степаныч Архипов,
Тылат тиде муро, тылат.
Колам йымыжга яндар йўким,
Адак воктекем тый толат.

Толат весела пулеметчик,
Үягын гвардейский формет.
Шуйна шучко сар кайме гочые
Пеш волғыдо илыш корнет.

Педтехникум школым тунемын,
Пытартыш кредалме марте,
Тый тольыч тыршен, пентыдемын,
Совет калыкнам йоратен.

Мемнан калыкнан шўлыш вийым
Тулан сарыштат шижынат.
Садлан йосё годым луш лийин,
Шўмет вий налмеке, сержант.

Ме тыйын чап налме лўметым,
Ал тистыла, кўш нўлтена.
Виетым, отважный улметым
Чыла семынат моктена.

Уке, арам оғыл эртенит
Тунемме виян кече-влак.
Марий калыкнан лўмжё дene
Тылат тиде муро, тылат.

* * *

Вот кожухыш вўдым опталыч,
Приемникиш лентым шуэт.

Чонан йолташ семын, ондалын,
„Максимылан“ таче ойлет:

— Максим! Шүмбелем! Талук голым
Ме гадым пырля кырышна.
Пеш шуко ужмаш эртөн кодын,
Пеш шуко пырля чытышна.

Тушманын тул шерже капетым
Мынiare шыдештын кырен,
Когарге осколок пернедыл,
Кошар нерже ден солкален.

Тылат ўшанем кызытат мый.
Пытартыш йотке кредалаш,
Гвардеецла смелын, куатлын,
Күшта совет калык шогаш.—

Помощникым түткyn ончалыч,
Да тудо ынглен шыргыжеш.
— Рубежым мланна, йолташ шамыч,
Күлеш аралаш сенымеш.

Ойла тиде ойым подносчик
Тылат, командир, ўшанен:
— Шолемла кеч тул ўмбак вочшо,
Но мланым ты мланыссе шочшо
Уке, она касе коден,—

Кушакын гвардеец шогалын,
Куатле, күртнян кидше ден,,
Тушеч, колымашке логалын
Тушман күрышталтын чакнен.

Лектеш гын гвардеец атакыш,—
Кугу мардеж вийым ужмек,
Вўранын, урлен мёнгё чакныш
Фашист, ончалдегеч шентек.

А кече ояр. Шошо кече
Кумда яндаула йўла.
И тымык тугай, Немыч вечын
Ок шокто оралге ўйкла.

Но тымыкым тидым шукерте
Палат фронтовик-шамычна.
Уке, таклан оғыл йымен дыр
Вўран немчура...

Вучена...

Волгалтше снаряд шўшкен эртыш.
Шыпланиш... И вот кенета
Гўрлен, чодра вуйыш энгертил,
Латкок бомбовоз чонгешта.

Шем кишке гай свастика нунын,
Ужат гын, ўпет шогалеш,
Но гвардийин пэнгьиде кумыл,
Лўдде керек мом вашлиеш.

Түнгали бомбежка. Түнгали.
Чодра вожшыге чытырна...
Бомбежка! Ко тушко логалын,
Шарна, тудын вийжым шарна.

Тул менге нöлта мландым кёргыч.
Шёлаш огеш пу кочо шикш.
Шинча петырна... уло кёргө
Шонет, почылтеш комдык виш...

Бомбежка чарна. Вуй ўмбалне
Шикшанын кандалге кава.
И вуйым нöлтат, пелешталын:
— Иlet? — „Чыланат илена“.

... Колта ыле немыч машиным
Тид дечынvara исчела.
Но келгын, күрттанын лум шинчын,—
Фашистым тудат чаракла.

А броня уке гын фашистын
Вет шулдыйр уке ден иктак.
Кият боец-гэлэк. Кечин тистым
Ончалыт да шуткым кышкат.

Шыпланыш. Вара артиллерий
Тугай канонадым нöлта.
Шонет, келге лумышко керылт,
Снаряд мландымат кумыкта,

Вудтолкын тыге огеш перне
Вўдшор мўғырмаш годымат.
Но куртниё гвардеецын нервым
Уке, кўрышт ок керт нимат.

Шўшкат, гўжланат пульяшамыч,
Пушенгыш пернен, шўткалат.
Туге чучеш, пуйто лопшангэ
Сырен кўтўж ден солкал...

Противникин йўшё пий-влакышт
Урлен, кычкырат ала мом.
Ракета волгалте. Атакыш
Кынеле тушман батальон.

Кия пулеметчик, ок шўлёт,
Гашеткым темдалын кучага...
Муралте, Максимка! Ты тулым
Пусть палыже немыч тўча.

Йёралтыт тўредме кылтала,
Тулан сава дene солалт.
Камбозыт, карат кияматла...
Вара адакат тарванат.

Кынелит карен пире йўкин,—
Но нунин орда ваштареш
Мемнан пулеметчик Архипов,
Совет богатырь шогалеш.

Пөднөсчикым пулью ранитлыш,
И самырык могыржо шүтлыш,—
Но тудо моткоч йөсланен,
Позицийыш лентым конден.

Муралте, „Максимка“, муралте,
Мурет тале-шучко йўкан,
Мурет дене кўрышт йўралтше
Тынар шыдешталтше тушман!

Вўдтолкин тыге толын перныш
Сенгатдыме пэнгыде серыш,
Вара шалатен ок керрат,
Мёнгешла куржеш тайнышталт.

„Могане тугане айдеме,
Ок лий вуйымат нўлталаш?
Могане ия кидше дене
Кынелын мемнам пытарап?..“

Шонат офицер-влак, кычалыт
Мешайыше тиде амалым.
Вара тудын верым ужмек,
Каят наступленыш кок век.

Шеклане, Василий Степаныч,
Шеклане, гвардеец йолташ:
Чодра ўмыл деке кораныч
Фашист-влак,—шонат авыраш,

Туланғын йошкаргыше стволям
Вашкен, ты манмеш вашталтет...
Шыпланыш атакын шем толқын,
Изишлиан, сержант, каналтет.

И шокшо тунаре. Кудашын,
Шинельым пыштет йўмакет...
Ох тымык могане, ондалше,—
Ит мондо, шеклане кок век..

Шўлештын, йымен, лум ўмбачын
Шем кишкыла нушкыт йырваш,
Геройым сержантим шенгачын
Шиждегеч мисен руалташ.

Шеклане! Но воинин чоным
Ок лий нимо ден ондалаш.
Мемнан круговой оборона
Да шуко позиций йырваш...

— Пу лентым содор.—Но помощник
Ок ойло нимом ваштареш...
Ончальчи... Шинчаж огеш ончо,
Камбозын йолташ, ўмыреш...

Лишемят умбач — оғыт урмыж—
Ныл йолын кудалыт лум вач...
Муралте „Максим“, совет мурым!
Тўред, пулемётчиқ йолташ!

Адак, кычкырен, пийла урмыж,
Чакна тиде толкын мёнгеш...
Тыге кечегут шакшे курныж
Геройын воктене пёрдеш.

Тыге кечегут пулеметчик,
Позицийым йыр вашталтен,
Фашист-влакым шокшо да кочо
Гвардейский мончашке пуртэн.

Шыдештын тёчөн тиде кечын
Вуянче орда арамеш.
Чакиен батальон ик ең дечын,
Мемнан герой дечын мёнгеш.

А тыйым рүданше пуля деч
Мастарлық ден калыкын щит,
Йолташ, араленыйт. Кредальыч.
Улмаш тыйын пентгиде кид.

Ончалыч йүк йомшо йолташым.
Подносчик олян кечкыжел.
Пеш йёсö чонлан. Да шинчаште
Яндар шинчавўд чолгыжеш...

Кушақын гвардеец шогалын
Куатле күртнян кидше ден,
Түшеч, патыр кидыш логалын,
Фашист күрышталтын чакнен.

Вот шуйынл киенит тушманын
Вўрвузык шымлу капора.
Шымлу бандитын ўмыр тўпланиш,
Шымлулан иземын орда.

Ондал пулеметым, гвардеец,
Тудлан ўшаналын эре.
Ужат, тудо парын шўлештын,
Ноен да моткочак ырен...

А кече мучашдыме лишил.
Пўжвўдым санга гыч ўштат.
Воктене оралыме кышыл
Той гильза тыштат да туштат.

Кандалге кава вуй ўмбалын,
Тўяя шошо веке тайна.
Левалге южеш ырыкталтын,
Вашке мамык лум шуалга.

Лёча куэрла вўдыхгалын,
Шога муралтальн лыжган.
Шарнет адакат шочмо ялым,
Толеш ончыкет ший Какшан;

Тора марий калыкын тўшшё,
Мондалтдыме ўдыр енгат
Эртат ик минутышто писын,—
Волгаглтын, уэмын эртат.

Вет тиде кугу кредалмаште,
Вет тиде торасе верлаште
Марий куэрла верчынат,
Йолташ, таче тый кыренат.

Тыгай ямле кече йўмалне
Илаш да сенгаш кучедал,
Ончен кугу пагыт волгалтмым,
Шарнаш ўйрынам—эн пиал!

Ме тыйын куатле лўметым
Тўжем шўмна ден нўлтенан.
Кё сеныше, патирле лектын,
Тудлан мурынам мурена.

Ончен-куштен чулым айдемым
Марий комсомол кугешна.
Пусть тиде мурэм, пёлек семын,
Кугу моктымашке ушна.

* * *

Тышакын пыта чапле корно,
Кўрлеш ойыпан ўмырет.
Кугу, мондаш лийдыме орлык,—
Но шўм ўшанен огеш керт.

И чын калык шўм ок ўшане
Тыгай шучката уверлан.

Архипов, Василий Степанович,
Идет мемнан дene пырля.

Но лийын гын орлык шўм кочшо,
Шем ойго пернен гын кернок,—
Шўгар ўмбакет муро вочшо—
Мемнан тиде скромный венок.

Чапет ойла угычын таче:
— Пеледше шонет калык уш,
Тугеже кугу мландўмбачын
Захватчикым покто да пушт!

— Мемнан эл умбалне онгрешлы
Бандит тылеч коч ыниже кошт,—
Садлан кугу сарым торешла
Ошкеде, чыла йўсў воишт!

Шўметым пышталын шўм коргыш
Чапет дene шолын, нўлталт,
Каят марий калыккин эргышт,
Кугу сенымашке каят.

Тўжем кече дene волгалтын,
Иўла эрык калыккин март...
... Тылат тиде ой пёлеклалтын,
Тылат тиде муро, тылат!

1912 вай, ноябрь.

ОТСТУПНИК *)

Түжем пуля, түжем снаряд
Пасу ўмбач мурен әртат.
Коштеш вўран саваже дене,
Ен-влакын капыштым руёдым,
Түжем йўкан, түжем кидан
Каргалтше колымаш тўтан.

Чыла йўлен, сўрлен-лўшқалтын,
Тугай ир йўк—откол нимом.
... Йўдошт кредиталин, тиде ялым
Атақоватлыши батальон:

Кугу волнала рўж қынелыт,
Эртен коремым, куржыт нелын,
Вара, логалын тул рўдеш,
Камбозыт нуно пел кориеш.
Вучат, кунам эн нелэ пушка
Пера чыла куатын тушко,
Күшеч германец тўредеш,
Пехотым тул ден леведеш...

Бот кенета умбач рашкалтыши
Термитный-йўлышо снаряд:
Кузе перен, туге нўлталте

*) ОТСТУПНИК—шкенжини пуммо клятвым, присягым пудыртишо; шкенжин ойжо дач чакиши; дезертир, изменик.

Тушманын ДЗОТ-шо—сурт борлте,
Шанчашла возо шырпештарт...
Тушманын тул вашке иземе,
Орудий-шамыч шыпланат.
Командым колын, куткыж семын,
Пехота угыч тарвана.

Герой куржеш тул-шикш коклаште,
Шола гранатым чот куржаште,
Лач икте чонышто: Сенгаш!
Тудлан ок перне колымаш...

А трусын чонжо йол пундаште...
Шинча шарлен... Куржаш! Куржаш!
Ок лий тышеч таза углаш...

Тыге меранг маска деч лўдин,
Пыжаш гыч лектын, чытырен,
Кудале, намыс шинчавўдым
Ненчалге рокыш ўқтарен.

Тыгак вот куржын сар кокла гыч,
Нумалын шакше капорам,
Сур пире коштмо коремла гыч
Отступник—шўйшо нымыра.

Нимом тўняште шонен оғыл,
Лач икте вуйжым ағыртади

— Молан колаш? Алла йышт көдый,
Эше изиш илен кертам?

Нимом оқ уж коля шинчаже,
Лач икте мёнгыла покта,—
Шукертак лўйымё ачажын
Каргалтше йўдык ўмылка.

Лач иктым тудын пылыш колын!
— Чымалт шўметым кормыштен,
Чымалт, шочшем! Могай пиалым
Тый ужыч илыш корныштёт?

Огеш ончал шенгек отступник..
Йолгорно трактышке ушна.
Иктаж айдеме ынже тўкин,
Сомнений ынже лий, шона...

Кунар от шоно,—кенета
Чодра воктеч повозка дёне
Лектеш Романов Микита,
Пошкудо суртысо айдеме.
Кунар от шоно кутыраш,
Оқ лий тугак эртен каяш.

— Тр-р, каваршаш „Сигнал“, каналте!
Землякам юмо ваш конда...—
Романов имныжым шогалтыш,
Орва ўмбач содор тёршталтыш,
Пошкудин кидым кормышта.

— А-а, земляк! Күзе пашат?
Мо шукертсек от кой,—йомат?..
Шона стступник: Киямат,
Кудал корнет дene умбак...

Вара пўм пурлын, пелешта:
„Да илыш колымаш дene, иктак...“⁴

— Могай увер шокта колхоз гыч?..
„Вот пижын велә, йычыла.
Күшечын, сўмсыр, толын возыч?..
Отступникин шўм-кыл йўла...
Чылт леве кишла пижын велис,
Тылатше иктак оғыд мо?..
Силом пелештиш: „Тылзэ эртыш
Иктат оқ возо... Ик нимом...“

— Туге-туге.. А мый йўд-кече
Кудалыштам шоссе воктен:
Фашист уналан костенечым
Передовой дек шупшыктем...—
Каласкала вашкен Романов,
Пашажым йёратен, моктен.
— Тыге, земляк. Шке ит ёркане
Чыла лиеш сай корно ден...
Кыдач-покшеч адак ойлалын:
Боеприпас наингайшыжла,
Лактоқ фашист дene кредалын,—
Пуэнит орденым тудлан.

„Модан мылам тэндан награда? —
Порволо, йом туд ден пырля...
Вот вүйдеш кугу ораде...
Шерат темеш... Кунам орля?“
Пошкудын ойжо тудын чоным
Йўлалтара, тул дене поныш.

— Туге... Вара тый кызыт күшкө?
„Мый... Поручений ден каем...“
— Торашке дыр? А пропуск?
— „Мушка“...
— Изиш йомакле сар нерген...
Уке, мылам каяш күлеш,
Толман бригадыш кас велеш.
Чеверын, Микита... “Пошкудо
Умбаке писын шуялта...

— А чорт пала, могане тудо...
Мешакла нелын кажне мутым
Виеш тунаре пелешта,—
Манеш Романов Микита,
Кожмак „Сигналжым“ покталта...

* *

Мынгар гана пүэн шомакым
Пытартыш марте креталаш:
— Уке, ом курж. И мый ом чаки,

Пасу покшел мардэж ўмбаке
Ок лий присягым кышкылташ...

Но мут яра кышкарла кодын,
Йўк йомшо кўдирчо гай лач.
Эн шучко нелэ пагит годым
Куржеш войнан пасу ўмбач.

Куржеш, огеш ончал шентеке:
Пустанше вуйжо мўгира.
Шокта йолийўк, толеш воктеке...
Ну кё тыге покта вара?

Вашкен ончале, — ўмылка
Озажым таче лўдыкта...

Кугу чодра мура шыдештын,
Тайнен, куатлын пўгырга...
Куржеш отступник... Шўм пудештын,
Пустанше вуйжо мўгира...

* *

Шке шочмо верым, шочмо ялым
Отступник ужын эр велени...
Чодра воктек йимен шогалин,
Ончен пасум умбач тўнгалин,—
Вер шёр копаште гай коеш.

Пустайшे вуйым толын пёрыш
Ала могане шонымаш...
Тунар тыршен толаш ты верыш,

Кумда пасушто шўлалташ;
Пошкudo-влак дene кастен;
Шинчаш, йомаклыл, кутырен;
Шонен аваже дек толаш,
Лыжга мутланымым колаш...

Но ынде чон пуста, яра,
Тёрштөн воочашла шўм кыра...

Пасу ўмбалын ошын койын,
Түредыт ўдир-вате-влак.
Пёр'ен шагал. Шышталгын-тойын
Парчанше киндым чумырат.

Вот кызыт нунын дек лекташ,
Сорлам налаш да түредаш.
Но чон ок шупш. Ок сите вий.
Шўргет уке гын, кае, мий..,

..Чодра вуйлам мардеж тарватыш,
Лышташ орам выр-выр кожгатыш.
Пычкемыш нелә шонымаш
Тудлан огеш пу тып шогаш.
Чыла тудлан чўчеш вестурлыи,
И шоочло маанде лўдыхта...

Могане шоныш тудым кўрлын,
Шукш семын кўргижым нулта...

Пушенге вуйыш толын шинчын
Шем вургеман кугу корак.
Тылат ойла, отступник, шинче,
Поче-поче:—У-род! Ду-рак!

И вуйдымо пачемыш гане,
Шлоген отступник.. Мо тыгане?
Адак ача конча тудлан...
Шарна каласыме ойлам,
Кузе гражданский сар времаште,
Вот тиде ер чодра коклаште
Иленыт шылше-влак тўшкан.
Иленыт, калыкым толеныт,
И ятыр енгым пуштеденыт,
Ко мешаен гын нунылан.

Сар пытымек ача ыш кончо,
Кужу улмаш вет тудын кид.
Лўэнит тудым лучкий ончыч,—
Улмаш грабитель да бандит.

Оргаж кокла гыч ер воктеке
Вола отступник, шекланен.
„Туняште ынде кодым шкетын,
Икката огеш кўл мыланем...“

И йёрлын күрлшö тумо деке,
Кас марте пуштыла мален.

Мален вакш күй ден пызырналтын,
Кочде ярнен улмаш тунэр...
Пеш шучко омо, шучко мланде
Тудлан кончен... Лүдмаш... Кошмар...

ОМО.

Мүгиршан кугу чодраште
Каен тудо ече дене;
Огеш пале-молан, күшко,—
Писын ошкеден.
Эре ончылтын кок веке,
Вашкен уло кертмыж дене,
Но шөнгеч, нигуш коддегеч,
Ала кё поктен.

Тудо поктышо айдемым
Ужын оғыл, огеш пале,
Но шүм-чон йүлөн, шиштарыл
Шүчката пашам.
Кайынеже утыр писын,
Тояж дене чот шүкалын,
Но огеш кай ече; эркын
Петырна кыша.

Тумо ден чашкер шогенит
Кайме семын нугыдемин,

И йолгорно иштаралтын
Пеш кугу чодра коклаш.
Но йолийүк эре лишемын,
Пенгидемин да кугемын,
Тудо шижиын-поктымаш деч
Огеш лий утлаш.

Туп гыч еңим пален оғыл,
Но кунам шенгечын толшо
Лектын ончыко шогалын,—
Ужын кенета:
Ик кидеш кучен шинельым—
Күшкедалтшым да йошкаргым,
Вес кидешше автоматым
Налын Микита.

Толеш лишке, онча шыдын.
Вара кидыссе шинельым
Ончыкта:—Ала тый тудым,
Христофор, палет?
Тиде тыйын трусость верчын
Арам колышо боецын
Рвөзө вүржё... Садлан қорно
Ок лий тыланет...

„Тый палет чыла титакым,
Тый кертат чарашке почын,
Но тетла от лий түняште,
Тыланет мучаш!“—

1951
МРМ
ЛЖ-д
РК/86

Уло вийже ден отступник
Тёрштыш писын оргаж гочын,
Уло кертмыйж ден солалтыш,
Но чыла яраш...

Адакат ойла Романов:
—Тыйын шакше илышетлан
Мый тышакын ик мучашым
Курымлан пыштем!—
Автомат руал муралтыш,
Пульо лентыла шуйалте...
И отступникин сангажым
Очередь шүтен...

* * *

Сангашке возын кожегеле,
Куатле пульыла пернен.
Отступник „пурт“ тёрштен кынеле..
Монден ок керт вўран шинельым,
Ойлен огеш керт—поширен.

„Йёра кеч омышто логалым,
А чын лиеш гын, йоммыла...“
Ужеш пожалтыше амалым,
Налеш да ёрдышкё шола...

Волен жас рўмбык нугыдемын,
Чыла луклашке тичак темын...

2 тенг. 50 и.

КАЗАКОВ МИКЛАЙ

В ОГНЕ

**На лугово-восточном
марийском языке**